

TÓTH OLGA¹

A NŐK ELLENI PÁRKAPCSOLATI ERŐSZAK MAGYARORSZÁGON
Az elmúlt 20 év kutatási eredményeinek összegzése

DOI: 10.18030/socio.hu.2018.4.1

ABSZTRAKT

A nők elleni párkapcsolati erőszak kiemelkedően fontos emberi jogi, egészségügyi és szociális probléma Magyarországon. Ennek ellenére a közpolitika ezt sosem tekintette lényeges problémának. Hiányoznak az összehasonlítható adatok is, mivel igen kevés kutatás és adatgyűjtés folyt erről a kérdésről az elmúlt húsz évben. A tanulmány áttekinti a létező kutatásokat, és bemutatja főbb megállapításait. Az adatok azt bizonyítják, hogy az információhiány és a megfelelő tudás hiánya jellemzi még a jogalkalmazó szerveknél dolgozókat is. Emellett a párkapcsolati erőszakkal kapcsolatos sztereotip gondolkodás jellemző a közvéleményre és a szakemberek széles körére is.

Kulcsszavak: nők elleni párkapcsolati erőszak, közpolitika, prevalencia kutatása, párkapcsolati erőszak elítéltek körében, sztereotípiák

INTIMATE PARTNER VIOLENCE AGAINST WOMEN IN HUNGARY
A summary of researches done in the past 20 years

ABSTRACT

Intimate partner violence against women is a major human rights, health and social problem in Hungary. However public policy has never regarded it as an important issue. Comparable national data are lacking as in Hungary very few data collection and research were done in the past 20 years. This paper looks at available researches and presents the main findings of them. Data prove the lack of relevant information and knowledge about intimate partner violence even amongst professionals working at law enforcement agencies. Stereotypical thinking about intimate partner violence is also accepted in a wide circle of professionals and public opinion.

Keywords: intimate partner violence against women; public policy; prevalence studies, intimate partner violence in life of inmates, stereotypes

---

¹ Tudományos főmunkatárs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet

A NŐK ELLENI PÁRKAPCSOLATI ERŐSZAK MAGYARORSZÁGON

Az elmúlt 20 év kutatási eredményeinek összegzése

BEVEZETÉS

A nők elleni párkapcsolati erőszak a világ valamennyi országában, így Magyarországon is előfordul. A lakossági mintán végzett prevalencia vizsgálatok alapján becsléseket tehetünk arra vonatkozóan, hogy hány nő szenved el élete során férjétől, intim partnerétől valamilyen bántalmazást. Az Európai Unió országaiban 2012-ben végzett átfogó vizsgálat eredményeit² Wirth Judit és Winkler Zsuzsanna (2015) „lefordította” tényleges számokra. Eszerint napjainkban Magyarországon a 18–74 éves korú lakosságon belül közel kétmillió olyan nő van, aki felnőtt élete során partnerétől elszenvedett súlyos lelki erőszakot. Közel 800 ezer nőt bántalmazott a partnere fizikailag és közel 300 ezer olyan felnőtt nő van, akit férje/partnere megerőszakolt. Ezek az adatok nyomatékosítják azt, hogy a nők elleni erőszak, és ezen belül a párkapcsolati erőszak nem a társadalom marginális kisebbsége körében jelentkezik, hanem tömegeket érintő, fontos társadalmi kérdés.

Bár a nők elleni párkapcsolati erőszak a nők széles körét sújtja, Magyarországon a közpolitika mindig is „lényegtelennek”, „keveseket érintőnek” tekintette. Sem a szocialista időszakban, sem a rendszerváltás óta egyetlen párt, egyetlen kormány sem kezelte súlyának megfelelően ezt a témát (ld. Tóth 2014, Krizsán–Conny 2018). Egy-egy nyilvánosságra kerülő különösen brutális, vagy ismert személyiségeket érintő eset időlegesen felkavarta a kedélyeket, de nehezen tudnánk olyan politikai intézkedéseket találni, melyek ezek hatására születtek volna. Amikor valamilyen külső elvárás (pl. EU csatlakozás, CEDAW jelentés³ készítése) felszínre hozta a kérdést, a döntéshozók igyekeztek úgy lavírozni, hogy a lehető legkevesebb elköteleződéssel megússzák a párkapcsolati erőszak elleni fellépést.

A magyarországi döntéshozók figyelmen kívül hagyták az Európai Unió, az ENSZ és egyéb nemzetközi szervezetek ajánlásait⁴ is, melyek rögzítik a kormányok felelősségét abban, hogy hathatósabban lépjenek fel a nők (és a gyerekek) elleni családon belüli erőszakkal szemben. Nem tekinthetjük véletlennek az Isztambuli Egyezmény⁵ ratifikálásának halogatását, az ugyanis konkrét intézkedések rendszerét foglalja magában a megelőzésről és a bekövetkezett bántalmazás kezeléséről, így a ratifikálás a kormány számára a nők elleni erőszak

---

2 A tanulmányt részletesen a tanulmány 3.1. pontjában mutatom be.

3 Committee on the Elimination of Discrimination against Women, nemzetközi szakértői testület, ami felügyeli a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetés kiküszöbölésének érdekében hozott ENSZ egyezmény végrehajtását az egyes országokban.

4 Ld. pl. Council of Europe, *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, 2011; UN General Assembly, *Resolution on intensification of efforts to eliminate all forms of violence against women*, 2006; World Health Organization, *Global status report on violence prevention*, 2014.

5 Az Isztambuli Egyezményt az Európa Tanács alkotta meg a nők elleni erőszak megelőzése, az áldozatok védelme és az elkövetőkkel szembeni hatékony fellépés érdekében. Magyarország az egyezményt 2014-ben aláírta, de jelen pillanatig nem ratifikálta.

ügyének valódi felvállalását jelentené.

Nehezíti a témáról folyó nyilvános beszédet, illetve a kutatásokat, hogy a különböző, egymást részben átfedő, illetve szinonimaként is használt fogalmak jelentése, tartalma nem kristályosodott ki a magyar nyelvben. Emellett a politika rátelepedett ezekre a kifejezésekre, megbélyegezve őket. Amikor a családon belüli erőszakról, a nemi alapú erőszakról, a nők elleni erőszakról, a párkapcsolati erőszakról, a családon belüli bántalmazásról, a szexuális bántalmazásról és zaklatásról, a közeli hozzátartozó sérelmére elkövetett erőszakról esik szó, a viták mindig nulláról kell, hogy induljanak, illetve a fogalomtisztázás hiányában egymás melletti elbeszélésbe futnak.

A nők elleni erőszak és ezen belül a párkapcsolati erőszak a hazai társadalomtudományi kutatások körében is alacsony prioritást élvez. A kutatások tényleges száma is alacsony, de más, volt szocialista országban végzett hasonló vizsgálatok számától is elmarad⁶ (EC 2015). Politikai prioritás hiányában most és a korábbi évtizedekben is nehéz és esetleges volt ilyen tematikájú kutatásra anyagi támogatást szerezni, így kevés új, releváns adat található a témáról. Komoly problémának tartom, hogy a hazai kutatások ritkán reflektálnak egymásra, és alapvetően megmaradnak a leíró szintnél. A mozaik darabjai szanaszét hevernek, nincs kapcsolat köztük, így igen távol állunk attól, hogy teljes kép alakuljon ki a nők elleni erőszak hazai állapotáról.

Ebben a tanulmányban a széles és szerteágazó témakörből a magyar nők elleni párkapcsolati erőszakkal foglalkozó szociológiai és kriminológiai kutatásokat ismertetem. Bemutatom a kutatások elméleti hátterét (ha az kideríthető), az alkalmazott módszert és a legfőbb megállapításokat. Ezen kutatások mindegyike hozzátett valamit a nők elleni párkapcsolati erőszakkal kapcsolatos tudásunkhoz, ugyanakkor legtöbbjük nem mentes a gyengeségektől, hiányosságoktól. Írásomban ezekre is igyekszem felhívni a figyelmet. A tanulmány megírásának egyik célja, hogy kiinduló pont lehessen a témával foglalkozó jövőbeli kutatások számára. Másik célom a kutatások megállapításainak egymás mellé állításával az ismeretterjesztés a szakma és a szélesebb közönség számára. Annak elősegítése, hogy a közpolitika és a közvélemény el tudjon rugaszkodni a nők elleni párkapcsolati erőszakkal kapcsolatos tipikus hárító sztereotípiáktól.

ELMÉLETEK, MEGKÖZELÍTÉSEK

A nők elleni erőszak a világ valamennyi országában előfordul, de elterjedtsége, szintje és súlyossága eltérő mértékű. A korai kutatások elsősorban emberi jogi kérdésként kezelték ezt az ügyet, az utóbbi évtizedekben azonban egyre nagyobb hangsúlyt kap világszerte az erőszak népegészségügyi (Campbell 2002, Krug et al. 2002, Hegarty et al. 2012) és gazdasági vonatkozása (Walby 2004, True 2012) is. Azokban az országokban, ahol a téma kutatásának a hazainál nagyobb elfogadottsága és hagyománya van, nem csupán az erőszak elterjedtségére (prevalencia), de a bántalmazás előzményeire, a bántalmazó és bántalmazott szociológiai, pszichológia jellemzőire, a bántalmazás testi és mentális hatásaira, a különféle párkapcsolati formák és a bántalmazás összefüggésére, a prevenció lehetőségeire, sikerességére vonatkozó adatokat is gyűjtenek. (Khalifeh 2013, Papadakaki et al. 2008, Dougé et al. 2014, Capaldi et al. 2012) A jogrendszer és a jogszabályok alkalmazásának hatékonysága szintén fontos kutatási kérdés. A különféle nemzetközi szervezetek állásfoglalásai (ld. 2. lábjegy-

---

⁶ Például Lengyelországban 6, Csehországban 4, Észtországban 6 nagy mintás vizsgálatot végeztek a témában 2010 óta.

zet) azon a felismerésen alapulnak, hogy az erőszak hatékony, összehangolt, célzott politikával csökkenthető. Ugyanakkor a prevenció, a bántalmazottak rehabilitációja és a bántalmazók reszocializálása akkor valósulhat meg sikeresen, ha elegendő és kellően mély ismeret áll ehhez rendelkezésre.

A párkapcsolati erőszak kutatása során a két leggyakrabban alkalmazott kutatási megközelítés a szituációs/stressz- és megbirkózási elmélet (*social situation/stress and coping theory*) és a nemek közötti hatalmi helyzet eltérésére alapuló patriarchátus elmélet (*patriarchy theory*). A szituációs/stressz- és megbirkózási elmélet *nem-semlegesnek* értelmezi a párkapcsolati erőszakot. Fő képviselői (Strauss–Gelles–Steinmetz 1980) úgy értékelik, hogy az emberek életében felmerülő stressz, és az ezzel való hatékony megbirkózási stratégiák hiánya váltja ki a párkapcsolati erőszakot. Ezt erősítik az erőszakot támogató társadalmi normák is. Ebben a megközelítésben tehát a hangsúly a partnerek közötti kommunikációs nehézségeken és a feszültségekkel teli párkapcsolati szituáción van. Az elmélet evidensnek tekinti, hogy a párkapcsolati erőszakot nagyjából egyforma számban követik el férfiak és nők is. Az elméletre támaszkodó kutatások általában elismerik, hogy a kölcsönös, vagy reciprok erőszak mellett létezik súlyos, egyoldalú, úgynevezett terrorista bántalmazás is, melynek elszenvedői főleg nők, elkövetői pedig férfiak. Az elméletre alapozott kutatások azonban inkább a kölcsönös erőszakra fókuszálnak, gyakran a kétféle erőszakot az elemzés során nem különítik el. A kölcsönös erőszak mérésére alakította ki Strauss a széles körben használt *Conflict Tactics Scale* (Konfliktusmegoldási skála) két változatát (Strauss 1979, Strauss et al. 1996). Közben a mérőeszközt számos kutatás használja, más kutatók részéről magát a skálát és az elméleti megközelítést is rengeteg kritika éri (Dobash et al. 1992, Tóth 2012).

A másik, széles körben elfogadott elméleti megközelítés a patriarchális társadalom működésével magyarázza a párkapcsolati erőszak létezését, és azt nemi alapúnak tartja. Ez az elmélet nem egyéni devianciának, és nem is a párkapcsolat diszfunkcionális működésének tekinti a nők elleni erőszakot, hanem strukturális, makrotársadalmi okokat feltételez. Az elméletet alkalmazók úgy érvelnek, hogy a nők gazdasági és társadalmi elnyomása/hátrányos helyzete, valamint a férfiak nagyobb hatalma a társadalom minden területén, így a családban is megnyilvánul. A nők családon belüli bántalmazása elsősorban a férfi-dominancia megnyilvánulásának tekinthető (Dobash–Dobash 1979, Yllo 1993). A tradicionálisan elvárt női és férfi szerepek és a társadalom megengedő álláspontja a nők elleni erőszakkal kapcsolatosan szintén hozzájárulnak az erőszak fennmaradásához. Így a nők jelentős része szenved el valamilyen formájú erőszakot, bántalmazást élete során férfi partnerétől és/vagy idegen férfiaktól. Ugyanakkor, a férfiak nők általi bántalmazottsága lényegesen kisebb nagyságrendben és kevésbé súlyos kimenettel fordul elő, amit a bűnügyi, orvosi és szociális statisztikák is alátámasztanak (Bartlett–Kennedy 1991, Michau et al. 2015, Namy et al. 2017).

Mindkét elterjedt elmélet elfogadja a szociális tanuláselmélet (*social learning theory*) ide vonatkozó megállapítását, mely szerint a gyerekkori bántalmazottság, illetve a szülők közötti bántalmazó párkapcsolat hosszú távú negatív hatásokkal jár. A bántalmazó gyerekkori családban felnövő férfiak és nők az átlagnál nagyobb eséllyel kerülnek felnőttként is bántalmazó párkapcsolatba, akár elkövetőként, akár áldozatként (Bandura 1973, Anderson-Kras 2007, Wareham 2009).

Gelles (1983) erőforrás elmélete (*resource theory*) a várható haszon és költség összehasonlításában találja meg a családon belüli erőszak fő magyarázatát. Ha a társadalom jutalmazza az erőszakos viselkedést, illetve

nem tekinti azt elítélendőnek, akkor adott esetben kifizetődő lehet a bántalmazó számára ez a viselkedés. Ez a megközelítés tehát a közvetlen környezet és a tágabb társadalom, a kultúra szerepére helyezi a hangsúlyt, amit egyébként mind a situációs elmélet, mind a patriarchális társadalom hatását kiemelő elmélet is fontosnak tart.

A NŐK ELLENI ERŐSZAK KUTATÁSA MAGYARORSZÁGON

A nők elleni párkapcsolati erőszakról számos különféle természetű információ és adat gyűjthető. Az Európai Unió háttérintézete, az EIGE⁷ évek óta igyekszik olyan adatbázist összeállítani, melynek segítségével az egyes tagországok helyzete ezen a téren is összehasonlíthatóvá válik. Az idei évre sikerült néhány olyan mutatót kidolgozni, amely megalapozhatja ezt. Ugyanakkor az összehasonlítást nagymértékben gátolja legalább három tényező: az országoként eltérő jogi szabályozás; a fogalmak eltérő értelmezése és használata a különböző nyelveken; illetve az a kulturális háttér, amelyik a nők elleni erőszakkal kapcsolatos érték- és normarendszert szabályozza. Kutatóként úgy vélem, nagyobb haszna van, ha az egyes országokban, különböző időpontokban végzett kutatások eredményeit hasonlítjuk össze (amennyiben persze lehetséges), mert így az összehasonlítást akadályozó tényezők nagyobb része kizárható, és a közpolitika, a jogrendszer, az intézményrendszer és a közvélemény változásainak hatása jobban megfigyelhető.

A nők elleni erőszak elterjedtsége Magyarországon (*prevalence studies*)

A párkapcsolati erőszak egyik legelismertebb nemzetközi szakértője és kutatója, Sylvia Walby és szerzőtársa, Jude Towers friss tanulmányukban (2017) alapos kritikai elemzésnek vetettek alá két nagymintás európai felmérést,⁸ melyek a nők és részben a férfiak elleni párkapcsolati erőszak elterjedtségét mérték. A tanulmány számos kritériumot fogalmazott meg azzal kapcsolatban, hogy miképpen lehet biztosítani, hogy a nagymintás felmérések során nyert adatok megfelelő minőségűek legyenek. Ezek a feltételek kitérnek többek között az alkalmazott kérdőívre (pl. az erőszak definíciója kerülje a félreérthető, önkényes megfogalmazásokat); a minta nagyságára és reprezentativitására; annak elkerülésére, hogy alacsony legyen a válaszmegtagadók aránya, és arra, hogy az adatgyűjtés ne csupán az erőszak tényére, hanem annak körülményeire is térjen ki. Bár a szerzők minőség iránti igényét osztom, az általuk feltételül szabott kritériumok egy részét túlságosan szigorúnak, lényegében teljesíthetetlennek tartom (pl. nem tartják elég nagyoknak a később bemutatandó FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) kutatás esetében az országokénti 1500 fős reprezentatív mintát, sőt, bizonyos erőszakformák esetében még a teljes, 42000 főt tartalmazó mintát sem). Ezzel együtt az általuk javasolt szempontokat érdemes figyelembe vennünk akkor, amikor egy lakossági adatfelvétel minőségét értékeljük.

Magyarországon az elmúlt húsz év során összesen két nagymintás lakossági felmérés zajlott, melyek a nők elleni párkapcsolati erőszak elterjedtségét mérték. Az egyik, a már említett FRA kutatás (FRA 2014), amit az Európai Unió háttérintézete végzett, és a tagországok mindegyikében 1500 fős, a 18–74 éves nőkre reprezentatív mintán kérdeztek. A kérdőív kitért a megkérdezett nők gyerekkori (15 éves kora előtti) és felnőtt kori bántalmazási tapasztalataira összességében és az elmúlt 12 hónapra vonatkozóan. A kérdések foglalkoztak az egyes bántalmazási formák előfordulásával, az elkövető és az áldozat közti kapcsolat jellegével, azzal, hogy kértek-e

⁷ European Institute for Gender Equality, Vilnius, www.eige.europa.eu

⁸ *Violence Against Women: an EU-wide Survey*, FRA, Bécs, 2014 és *Crime Survey for England and Wales*, 2013.

segítséget az áldozatok, emellett néhány attitűdkérdés is szerepelt a kérdőívben. Bár Walby és Towers (2017) szerint ez a felmérés néhány ponton nem felel meg az általuk felállított minőségi feltételeknek, pillanatnyilag az európai országok legtöbbszörében megfelelő referenciának tartják. Különösen így kell tennünk Magyarországon, ahol az 1998-ban végzett lakossági felmérés óta hasonló vizsgálat nem történt.

1998-ban 1010 fős, a felnőtt női lakosságot reprezentáló mintán először folyt Magyarországon a nők elleni erőszak elterjedtségére és az ezzel kapcsolatos attitűdökre vonatkozó kérdőíves felmérés⁹ (Tóth 1999). A kutatás és az elemzés értéke elsősorban hiánypótló jellegéből adódik. A reprezentativitást biztosító mintán, a szenzitív téma kérdezésére és kezelésére felkészített, női kérdezők által lebonyolított vizsgálat igen informatív adatforrást biztosított. A kutatásból megjelent publikációk azonban megmaradtak a leíró elemzés szintjén, legfeljebb kétdimenziós összefüggések kerültek feltárára.

Mivel korábban ebben a témában nem készült lakossági felmérés, így nem volt arra vonatkozó tapasztalatunk, hogy hogyan lehet ezt az érzékeny témát lakossági mintán kérdezni. Ráadásul, korábbi kutatási adatok hiányában igyekeztünk a bántalmazás témakörén belül minél többféle témára rákérdezni. A kutatás fő gyengeségei is ezekből a tényezőkből adódnak. A kérdőív meglehetősen hosszú lett, és felépítése logikus ugyan, de túl szerteágazó, és így nem elég mély. Szerettük volna a részleges válaszmegtagadások arányát a lehető legalacsonyabb szintre csökkenteni, ezért a családon belüli erőszakra vonatkozó személyes tapasztalatok megkérdezésére egy sajátos, túlságosan bonyolult módszertant dolgoztunk ki (Tóth 1999: 78). Összehasonlítható vizsgálatok hiányában nem tudjuk, hogy az egyes kérdések esetében kapott 12–16%-os válaszmegtagadási arány ugyanekkor, kisebb vagy nagyobb lett volna, ha egyszerűen önkéntes módon kérdezzük. Gyengeségével együtt az 1998-as adatfelvétel a FRA vizsgálat 2014-es publikálásáig az egyetlen hiteles adatforrás volt a nők elleni családon belüli erőszak magyarországi elterjedtségére vonatkozóan. Az újságírók, a civil szervezetek és az egymást követő kormányok is ezeket az adatokat használták, ha be kellett számolniuk a nők elleni erőszak prevalenciájáról.

Az 1998-as TÁRKI és a 2012-es FRA vizsgálat is a patriarchális társadalom elméletére épült. Mivel azonban mindkét vizsgálat alapvetően leíró jellegű volt, az elméleti háttér mélyebb kifejtése, illetve az oksági magyarázatok hiányoznak az elemzésekből. A két vizsgálat eredményei sajnos csak részben hasonlíthatók össze. Ennek oka, hogy a kérdések megfogalmazása eltérő volt, és az alkalmazott skálák és válaszkategóriák sem estek egybe a legtöbb kérdéssel. Emellett, a FRA vizsgálat esetében nem dolgozhatunk az eredeti adatbázissal, a szervezet által közreadott jelentésben foglalt adatokat mutathatjuk itt be. Egyéb lehetőség híján azonban a két vizsgálat néhány eredményét érdemes párhuzamosan bemutatni, hogy legalább részleges képet kapjunk a nők elleni párkapcsolati erőszak elterjedtségének mértékéről és a húsz év alatt bekövetkezett változásokról.

---

9 A kutatást az Open Society Institute finanszírozta. A terepmunkát a TÁRKI végezte el.

1. táblázat. A magyar nők mekkora hányada szenvedett el 15 éves kora óta fizikai bántalmazást, illetve szexuális erőszakot férje/partnere részéről?

	1998. TÁRKI vizsgálat, N=1010		2012. FRA vizsgálat, N=1500	
	erőszakot elszenvedettek aránya a mintában	nem válaszolt	erőszakot elszenvedettek aránya a mintában	nem válaszolt
fizikai bántalmazás a partner részéről	13%	15%	19%	nincs adat
szexuális erőszak a partner részéről	8%	13%	7%	nincs adat
szexuális erőszak nem a partner részéről	2%	12%	3%	nincs adat
szóbeli-lelki erőszak, fenyegetés a partner részéről	22%	12%	49%	nincs adat

Forrás: Tóth 1999, FRA 2014

Az 1. táblázat adatai közül azonnal szembeűnő, hogy a 2012-es FRA vizsgálat esetében nem ismerjük az egyes kérdések esetében a válaszmegtagadók arányát, mivel a jelentés csak az egész mintára vonatkozó válaszmegtagadási arányt közölte. Ugyanakkor a jelentés szerint a részleges válaszmegtagadók aránya 2–3%, hibahatáron belüli, így az erőszakot elszenvedettek arányát a megadott értékek megfelelően fejezik ki. Az 1998-as vizsgálatban azonban az egyes kérdések esetében a részleges válaszmegtagadás magas, a 12–15%-ot is elérte. Így az erőszakot elszenvedettek táblázatban megadott aránya mindenképpen alsó becslésnek tekinthető. A két időszak prevalenciája közötti eltérések tehát adódhatnak a helyzet megváltozásából, de adódhatnak a két vizsgálat eltérő módszertanából, és a FRA vizsgálatból rendelkezésünkre álló adatok hiányosságaiából is.

Mint az 1. táblázatból látható, a párkapcsolaton kívüli és belüli szexuális erőszakra hasonló adatokat kaptunk mindkét időszakban. A párkapcsolaton belüli szexuális erőszak aránya magasabb (7–8%), mint az idegen, vagy alkalmi ismerős által elkövetett (2–3%). A partner által elkövetett fizikai bántalmazás előfordulása 1998-ban 13%-os, 2012-ben 19%-os volt. Az eltérés adódhat a megnövekedett prevalenciából is, de abból is, hogy az 1998-as vizsgálatban válaszmegtagadók egy része valójában bántalmazott volt. Ezt azonban bizonyítani nem tudjuk, csupán feltételezhetjük.

Figyelemre méltó a szóbeli-lelki erőszakot átélt nők kétszeres aránya a 2012-es vizsgálatban. Erre a jelentős növekedésre több alternatív, illetve egymást kiegészítő magyarázat adható. Egyrészt a TÁRKI vizsgálatban egyetlen kérdés vonatkozott erre az erőszakfajtára, konkrétan az, hogy a megkérdezettet partnere veréssel, erőszakkal fenyegette-e. Az FRA vizsgálatában több kérdés is foglalkozott a bántalmazás ezen fajtájával: az erőszakkal fenyegetés mellett szerepelt kérdés a fenyegető zaklatásra, a megalázó megjegyzésekre és a szabadságban való korlátozásra vonatkozóan is. A többféle konkrét bántalmazásforma felsorolása eredményezhette a magasabb prevalenciát. Másik magyarázat lehet, hogy a két vizsgálat között eltelt 16 évben nőtt az érintettek társadalmi érzékenysége a zaklatással, a lelki bántalmazással kapcsolatban, így azt jobban érzékelik, kevésbé tekintik azt elfogadhatónak, így többen jelezték, hogy ezt a bántalmazást átélték. Emellett természetesen az is elképzelhető, hogy ténylegesen több nő szenved el a férjétől/partnerétől lelki-érzelmi bántalmazást napjainkban, mint húsz éve.

A két vizsgálat adatainak alapján állíthatjuk, hogy a párkapcsolati erőszak Magyarországon egyáltalán nem tekinthető elszigetelt, keveseket érintő jelenségnek. A felnőtt nők közül minden ötödik állította, hogy valamelyik párkapcsolatában fizikai bántalmazást élt át. A nők 7–8%-át erőszakolta meg élete során partnere, és az érzelmi, lelki erőszak közel minden másodikat sújtotta. Ugyanakkor a kutatások alacsony száma és az eltérő módszertan következtében arra vonatkozóan nem tudunk biztos állítást tenni, hogy a prevalencia az elmúlt húsz évben hogyan változott.

Attitűd vizsgálatok, lakossági vélemények

Ebben a részben összefoglalom a nők elleni erőszakra vonatkozó attitűdökkel foglalkozó kutatások főbb eredményeit. Az erőszakkal kapcsolatos attitűdök mérése azért fontos, mert számos vizsgálat (ld. pl. Gracia-Herrero 2006, Duc Tran et al. 2016) bizonyította, hogy az erőszak társadalmi elfogadottsága táplálja az ilyen viselkedést. 1998-ban végzett kérdőíves vizsgálatunk (Tóth 1999) a teljesség igénye nélkül kitért a gyerekek és a nők elleni erőszakkal kapcsolatos attitűdökre és véleményekre is. Emellett a FRA vizsgálat és néhány egyéb, nem kifejezetten a párkapcsolati erőszakra vonatkozó kutatás is tartalmazott ilyen jellegű kérdéseket.

2. táblázat. Ön szerint milyen gyakori a házasságokban, hogy a férj...

	fizikailag bántalmazza a feleségét (%)	erőszakkal szexuális aktusra kényszeríti feleségét (%)
sok házasságban előfordul	34,8	11,8
előfordul, de nem túl gyakori	44,3	38,3
nagyon ritkán fordul elő	15,7	27,8
nem tudja	5,2	22,1
összesen	100,0	100,0

Forrás: 1998-as vizsgálat, N=1010

A 2. táblázatban bemutatott adatok alapján 1998-ban a megkérdezett nők egyharmada (34,8%) gondolta úgy, hogy sok házasságban előfordul a feleség fizikai bántalmazása, és minden tizedik szerint (11,8%) gyakori a házasságon belüli szexuális erőszak. Figyelemre méltó, hogy mind a fizikai, mind a szexuális erőszak esetében az itt kirajzolódó válaszstruktúra magasabb prevalenciára utal, mint a saját tapasztalatokra vonatkozó kérdések esetében. Ezek az adatok természetesen csak áttételesen mérik a prevalenciát, hiszen itt a válaszadók saját tapasztalatai mellett, családi és baráti körükben szerzett információi, benyomásai is alakítják a választ. Nem tudhatjuk, legfeljebb feltételezhetjük, hogy a valóságos prevalencia mértéke a válaszadók saját magukra vonatkozó válaszai és a véleménykérdésben jelzett mérték között állhat. Alátámasztja ezt az is, hogy a kérdés időpontjában a közbeszédben a mainál lényegesen kevésbé, valójában alig volt jelen a családon belüli erőszak, így nem a médiában megjelenő esetek és nem a növekvő ismeretmennyiség generálta a válaszokat.

Az Európai Bizottság 2010-ben elvégzett speciális Eurobarométer vizsgálatának¹⁰ (European Commission 2010: 2) egyik kérdése hasonló jellegű volt, mint az előzőekben bemutatott adatok. A kérdés így hangzott: „Általában véve, Ön mit gondol, mennyire elterjedt a nők ellen elkövetett otthoni erőszak Magyarországon?” Az Eurobarométer adatai szerint a magyar válaszadók 75%-a tartja elterjedtnek, 22%-a nem elterjedtnek, és

¹⁰ A kérdőívet az EU tagországaiban, mindenütt országos reprezentatív mintán kérdezték, Magyarországon a minta nagysága 1040 fő volt.

3%-a nem tudott választ adni a kérdésre. (Az összes EU tagországra vonatkozó átlag 78% volt.) A két kutatásban eltérő volt a minta összetétele, a kérdés megfogalmazása és a skála felépítése is, így a közvetlen összehasonlítás nem releváns. Annyit állapíthatunk meg csupán, hogy 2010-ben a magyar válaszadók mind az 1998-as adatokhoz, mind az EU lakosságának átlagához igen hasonlóan, eléggé elterjedtnek érezték a nők elleni otthoni erőszakot.

3. táblázat. „A megerőszakolt nők nagy része maga is tehet arról, hogy áldozattá vált.” attitűd kérdésre adott válaszok megoszlása az 1998-as vizsgálatban és az MTA TK Szociológiai Intézet 2017-es vizsgálatában

	igen (%)		nem (%)		válaszhiány (%)	
1998. országos reprezentatív női minta, N=1010	35,0		48,9		16,1	
2017. országos reprezentatív női és férfi minta, N=1186, férfiak/nők válaszai	27,6	22,9	70,6	75,6	1,8	1,4

A 3. táblázatban szereplő kérdés az áldozathibáztató sztereotípiát fogalmazza meg. Az 1998-as véleményt módunkban áll egy 2017-es vizsgálat eredményeivel összehasonlítani, ahol nőket és férfiakat is kérdeztünk.¹¹ Adataink jelzik, hogy bár még ma is él a megerőszakolt nőkkel szembeni áldozathibáztató attitűd a magyarországi lakosság egy részében, ez az arány az elmúlt húsz év során határozottan csökkent. Míg 20 éve a nők 35%-a hajlamos volt hibáztatni a megerőszakolt áldozatot, napjainkra már csak a nők 22,9%-a és a férfiak 27,6%-a fogadja el ezt a nézetet. Emellett csökkent a bizonytalan, válaszolni nem tudók/ akarók aránya is. A szexuális erőszakkal kapcsolatosan tehát húsz év alatt nőtt a lakosság tájékozottsága, alacsonyabb lett az erősen előítéletesek aránya.

A bántalmazott nőkkel kapcsolatos véleménykérdések az 1998-as és a 2012-es vizsgálatban is kitértek arra, hogy vajon mi tartja vissza a bántalmazottak jelentős részét attól, hogy a rendőrséghez forduljanak segítségért, illetve feljelentést tegyenek bántalmazójuk ellen. A 4. táblázat az ezzel kapcsolatos véleményeket mutatja be.

4. táblázat. A megkérdezettek véleménye szerint a bántalmazott nők miért nem fordulnak a rendőrséghez? (A leggyakrabban említett indokok. Egynél több válasz is adható volt.)

1998-as TÁRKI felmérés (N=1010)		2012-es FRA felmérés (N=1500)	
szégyellték	65%	egyedül vagy a barátok és a család segítségével próbálták megoldani	59%
féltek a bántalmazó bosszújától	33%	féltek a bántalmazó bosszújától	22%
védik a családot	16%	a rendőrség úgysem segít	28%
a rendőrség úgysem segít	7%	szégyellték	16%
		nem volt jelentős a sérülés	15%

A 4. táblázat a női lakosság véleményének jelentős változását tükrözi. 1998-ban a megkérdezettek kétharmada vélte úgy, hogy a bántalmazás az áldozat szégyene, és elsősorban ez akadályozza meg, hogy rendőri segítséget kérjen. 2012-ben az így vélekedők aránya 16%-ra csökkent. Az elmúlt húsz év kampányai tehát hozzájárultak ahhoz, hogy a nők megértsék: a bántalmazás nem a bántalmazottra, hanem a bántalmazóra vet rossz fényt. Napjainkra jelentősen megnőtt azoknak az aránya, akik úgy gondolták, hogy a bántalmazottak egyedül, illetve baráti, családi segítséggel meg tudják oldani nehéz helyzetüket (ez a válasz 1998-ban elenyésző szám-

¹¹ A vizsgálatot az MTA TK Szociológiai Intézet finanszírozta. A kérdésblokk a Medián Közvéleménykutató Intézet 2017. novemberi panelvizsgálatában szerepelt.

ban fordult elő). Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a rendőrségbe vetett bizalom a 2012-es felmérés idejére látványosan csökkent. Míg 1998-ban a válaszadók mindössze 7%-a vélte úgy, hogy a bántalmazott nők úgyszemint kapnak semmilyen segítséget, ha a rendőrséghez fordulnának, 2012-re már a felnőtt női lakosság 28%-a állította ezt.

Az attitűdvizsgálatok alapján megállapíthatjuk, hogy a lakosság véleménye a nők elleni erőszakkal kapcsolatban húsz év alatt jelentősen változott, napjainkra kevésbé előítéletes lett. A témával foglalkozó civil szervezetek kitartó munkája, a téma bekerülése a médiába és ezáltal a közbeszédbe növelte a témával kapcsolatos tudást és érzékenységet.

Hivatalos statisztikai adatok- rendőrségi és ügyészségi adatok

A természetes személyek ellen elkövetett ismertté vált bűncselekményekről a Legfőbb Ügyészség 1993 óta gyűjt adatokat. Az összesített adatok a Legfőbb Ügyészség honlapján érhetők el,¹² ezekből azonban nem emelhetők ki a párkapcsolati erőszakra vonatkozó részletek, ugyanis a forrás nem tartalmaz ilyen bontást. A Legfőbb Ügyészség két korábbi kiadványa a 2003–2007 közötti évekről, illetve a 2004–2008 közötti évekről (Tájékoztató 2009, Tájékoztató 2008) tartalmaz ugyan bizonyos bontásokat a kiemelt bűncselekmények sértettjeire, valamint az elkövetők és sértettek közti kapcsolatra vonatkozóan, ezek a bontások azonban még mindig nem elég részletesek. A kiadványok nem tartalmaznak olyan bontást, ami egyszerre tartalmazná az elkövető és a sértett nemét, valamint a köztük lévő (esetleges) családi kapcsolatot. Így a hivatalos statisztikai adatok a párkapcsolati erőszakkal összefüggő, ismertté vált bűncselekményekről csupán hiányos, féloldalas információt nyújtanak.

Ilyen helyzetben minden olyan publikáció figyelemre méltó, mely az ügyészségi és rendőrségi adatokkal behatóbban foglalkozik. Windt Szandra (2005a) tanulmányában arra vállalkozott, hogy az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ERÜBS) adatai alapján részletes feldolgozást végezzen a családon belüli erőszakról, az 1997 és 2002 közötti időszakra vonatkozóan. A tanulmány azonban alig lép túl a nyers adatok bemutatásán, emellett számos adatbeli pontatlanság, ellentmondás is található benne. A tanulmány komoly hiányossága, hogy nem tartalmaz egy áttekintő táblázatot, melyben az ismertté vált bűncselekmények sértettjei és elkövetői nemek szerinti és egyúttal az egymáshoz fűződő rokonsági viszonyuk¹³ alapján megismerhetők lennének, így éppen a leglényegesebb kérdésre nem ad választ.

Bár a szerző nem hivatkozik egyik elméleti háttérre sem, érvelése alapján úgy tűnik, hogy a férfiak és nők hasonló arányú bántalmazó szerepét hangsúlyozó situációs elméletre támaszkodik. Figyelemre méltó azon törekvése, hogy relativizálja a nők ellen elkövetett bűncselekmények számát, és ezzel párhuzamosan a női elkövetők számát igyekszik a ténylegesnél nagyobbak érzékeltetni. Ilyen megoldás például az, amikor a kiskorú fiúgyerekeket a férfiakkal egy kategóriába sorolva, a férfiak magas sértetti arányát mutatja ki (Windt 2005a: 144). Ez a törekvés megfigyelhető a tanulmány összefoglalójában is. *„Bár a női elkövetők száma a családon belüli cselekményeket elkövetők között is jelentősen alacsonyabb, mint a férfiaké (kiemelés TO), a nők család-*

12 Ld. pl. Tájékoztató a 2014. évi bűnözésről, Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2015. <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok6797.pdf> (letöltve: 2018-02-18)

13 Aktuális vagy volt házastárs/ élettárs; szülő/ nevelőszülő (a tettet a gyermeke sérelmére követte el); közeli rokon (a bűncselekmény az elkövető szülője, testvére stb. ellen irányult).

tagjaik sérelmére *rendre magasabb arányban* (kiemelés TO) követnek el bűncselekményt szinte valamennyi bűncselekményi kategóriában” (Windt 2005a: 151).

Összességében ez a tanulmány bármennyire is ígéretes, komoly gyengeségekkel küzd. Az elemzés a hivatalosan is elérhető rendőrségi és ügyészségi adatokhoz alig tesz hozzá valamit, így nem visz minket közelebb a párkapcsolati erőszak hazai helyzetének mélyebb megismeréséhez. Mivel a szerző az ERÜBS által rendelkezésre bocsátott adatokat elemezte, nehéz megítélni, hogy a tanulmány ellentmondásai, gyengeségei milyen mértékben fakadnak a rendelkezésre bocsátott adatok hiányosságáiból, és mennyiben a szerző szemléletéből.

Az áldozatok és az elkövetők körében végzett vizsgálatok

Morvai Krisztina 1998-as kötete

A nők elleni, kapcsolati erőszakkal, pontosabban a feleségbántalmazással kapcsolatban Magyarországon az első jelentős kutatást és összefoglalást Morvai Krisztina végezte (Morvai 1998). A kutatás elméleti hátterét a patriarchális társadalom működése és a kulturális hatások adják. Morvai széles körű adatgyűjtése során hatvan interjút készített bántalmazott nőkkel és családtagjaikkal, emellett szakembereket is megkérdezett tapasztalataikról. Az 1995–1996-os években jogerős ítélettel vagy határozattal lezárt közel ezer, témába vágó bírósági aktát tanulmányozott és elemzett. A kötet fejezetei bemutatják a nők elleni, párkapcsolati erőszak legfontosabb formáit, az erőszak eszkalálódásának folyamatát, a környezet és a hatóságok tehetetlenségét, időnként közömbösségét. Minden fejezetben részletes esettanulmányokat és az interjúkból származó bőséges idézetanyagot olvashatunk. Emellett a kötet kiadásakor érvényes jogi szabályozással is megismertet a szerző.

Elgondolkodtató, hogy a kötetben sorra vett és megválaszolt leggyakoribb sztereotip kérdések (mint például annak felvetése, hogy miért marad az áldozat a bántalmazóval, miért nem hagyja ott egyszerűen; annak a mechanizmusnak meg nem értése, hogy hogyan vonják be a bántalmazók a gyerekeket a partnerük elleni harcba; az áldozathibáztatás stb.) napjainkban ugyanúgy megjelennek a témáról szóló vitákban, mint húsz éve.

A kötet a feleségbántalmazás kérdéskörét alaposan körüljárja, olvasása nem csupán a szakemberek, de a laikus olvasók számára is érdekes. Mivel a kötet a szerző kvalitatív kutatására épült, prevalencia- vagy egyéb adatokat nem találunk benne a feleségbántalmazás elterjedtségére vonatkozóan, ugyanakkor az interjú- és aktarészletek igen érzékletesen, sokoldalúan mutatják be a nők elleni párkapcsolati erőszak különféle aspektusait. A kötet az eltelt két évtized során nem avult el, jelenleg is kiindulópontként szolgálhat a téma iránt érdeklődő kutatók, aktivisták és laikusok számára.

Rendőrségi, bírósági, ügyészségi akták elemzése: Az OKRI 2004-es kutatása

Windt korábban bemutatott tanulmánya az Országos Kriminológiai Intézet nagyobb átfogó vizsgálatának része volt, melyről Virág György szerkesztésében jelent meg egy kötet (2005). A kötet jogi és fogalomtisztázó, elméleti tanulmányaival, valamint a gyerekek és egyéb családtagok ellen irányuló erőszakot bemutató írásokkal ebben a tanulmányban nem foglalkozom. Mivel a párkapcsolati erőszakra vonatkozó kutatások összefoglalása tanulmányom témája, a továbbiakban a férfiak (Tamási 2005) és a nők (Fehér 2005) ellen irányuló párkapcsolati erőszakot elemző tanulmányokra fordítom figyelmemet.

Mind Tamási, mind Fehér elemzése a 2002-ben jogerős döntéssel zárult, hozzátartozó sérelmére elkövetett bűncselekmények aktáinak feldolgozására épült. Ez a módszer igen alkalmas lehet arra, hogy a jogalkalmazók látókörébe került esetek szisztematikus feldolgozásával mélyebb ismereteket szerezzünk az elkövetőkről, az áldozatokról, a bántalmazásról és a jogalkalmazó szervek munkájáról. A kutatók számára rendelkezésre bocsátott 1600 aktából 1478 került feldolgozásra, mint ez az empirikus kutatás összefoglalójából kiderül (Windt 2005b). Az azonban nem világos, hogy a beérkezett 1600 akta az adott év összes ügyét tartalmazta-e, vagy az akták már egy előzetes válogatás alapján érkeztek-e be az egyes megyékből, régiókból. Az összefoglalóban nem szerepel a sértettek és az elkövetők jellemzőinek áttekintő bemutatása legalább kétdimenziós megoszlásban. Számos pontatlanság is nehezíti az eredmények értelmezését. Így például előfordul, hogy a felnőtt és gyerekkorú sértettek együtt kezelődnek (Windt 2005b: 156). Az összefoglalóban 744 a párkapcsolati erőszakot tárgyaló akták száma, ugyanakkor a női és férfi sértettekre vonatkozó tanulmányok $598+130 = 728$ esetről szólnak.

A pontatlanságok mellett a férfiak és nők ellen elkövetett párkapcsolati erőszak aktáinak feldolgozása a kötetben szisztematikus módszertani torzítást tartalmaz. Míg ugyanis Tamási tanulmánya a beérkezett aktákban előforduló összes párkapcsolati erőszaknak áldozatul esett férfi ügyét (összesen 130) feldolgozta, addig Fehér az 598 (másutt 614) női sértett aktájából mindössze 117-et dolgozott fel. Nem kapunk arra nézve utalást az anyagból, hogy mi volt a válogatás (vagy mintavétel?) alapja, és egyáltalán miért volt erre szükség? Ennek alapján a két tanulmányban bemutatott adatok (már ahol vannak adatok) összehasonlítása nem lehetséges. Ráadásul a feldolgozott akták száma alapján az olvasó számára úgy tűnhet, mintha több lenne a férfi áldozat, mint női, alátámasztva ezzel az egész kötet alapvető szemléletét, a nők nagyobb fokú, súlyosabb bántalmazottságának tényét relativizáló igyekezetet egyes szerzők és a szerkesztő részéről.

A felsorolt problémák ellenére Fehér tanulmánya fontos megállapításokat tartalmaz a 117 párkapcsolati erőszak áldozatául esett nő ügyére vonatkozóan. (Sajnálatos, hogy a mintavétel, vagy válogatás elveinek ismerete nélkül nem tudhatjuk, hogy ezek az állítások mennyire képviselik az egész sokaságot.) A feldolgozott akták alapján a nők elleni párkapcsolatot elkövető férfi jellemzően 36–45 év közötti, akinek általános iskolai vagy szakmunkás végzettsége van. Többségük munkanélküli, vagy alkalmi munkát végez, alacsony jövedelemszerző képességű. Az esetek 40%-ában neveltek kiskorú gyereket a családban. Mint a tanulmány megállapítja, a sértettekről (feleségekről, élettársakról) a bírósági akták igen kevés információt tartalmaznak, gyakran még a sértett életkora, foglalkozása vagy esetleges tartós betegsége sem szerepel az iratokban (Fehér 2005: 178–179).

Nem csupán a sértettekről hiányosak a bírósági akták, de a bűncselekményhez vezető okok feltárása és ismertetése sem kellő mélységű. Mint a szerző megállapítja, *„A bűncselekményhez vezető okok feltárása kizárólag az akták alapján igen nehéz. Ennek fő oka, hogy a vád tárgyává tett cselekmény előzményeit, a felek közötti kapcsolati konfliktus részleteit, a bántalmazások előfordulását, de még inkább jellegét, a nyomozóhatóság, ügyészség csak a legkritikább esetekben vizsgálja”* (Fehér 2005: 178).

A vizsgált akták háromnegyedéből az azért egyértelműen kiderült, hogy a sértetté vált nőt a férje/élettársa, már a per tárgyát képező súlyos bűncselekményt megelőzően is rendszeresen bántalmazta. Az aktákból kiolvasható háttérinformációk utalnak az elkövetők alkoholfogyasztásának magas szintjére, a válás utáni kényszerű együttlakás feszültségfokozó szerepére, a válás (és szétköltözés) után is folytatódó bántalmazásra, a folyamatos

és tartósan fennálló konfliktusok meglétére és megoldatlanságára. A különféle bántalmazási formák gyakran együtt járnak, nem csupán az aktában szereplő bűncselekmény, de a korábbi bántalmazások is gyakran szadisztikusak, a nőt emberi méltóságában megalázzák.

A büntetőeljárás tartama az esetek 44%-ában hat hónap vagy rövidebb volt a cselekmény elkövetésétől a jogerős ítéletig. Ugyanakkor minden ötödik esetben a büntetőeljárás 2–7 éven át elhúzódott. Ha a sértett megbocsátotta az elkövető tettét, azt a bíróság enyhítő körülményként vette figyelembe, noha – mint azt a szerző megállapítja – az ilyen megbocsátások hátterében gyakran a további bántalmazástól való félelem és a bántalmazás folytatódásának esélye állt. A tanulmány egyik legfontosabb megállapítása, hogy a jogalkalmazók sok esetben nem rendelkeztek naprakész, szakszerű tudással a párkapcsolati erőszakról, ami a büntetőeljárás során számos esetben megnyilvánult.

Tamási Erzsébet tanulmánya (2005) a párkapcsolati erőszak férfi sértettjeiről már az első oldalon leszögezi, hogy itt „láthatatlan” áldozatokról van szó, akik a tényleges számuknál kisebb arányban jelennek meg a különféle statisztikákban. Bár a szerző néhány ponton bemutatja az elemzett akták egydimenziós megoszlását, tanulmányának nagyobb részében az aktákból vett idézetek bemutatásával és interpretálásával támasztja alá fő mondanivalóját, az agresszív nő – passzív, áldozattá váló férfi szerepmegosztásról.

Véleményem szerint a szerző jó irányba indul, amikor a patriarchális család ideáljának és megvalósíthatatlanságának ellentmondásában keresi a bántalmazó kapcsolatok kialakulásának fő okát. A patriarchális család jellemzője a férfi hatalma családtagjai fölött, s ezt a magyar társadalom jelentős része el is fogadja. A férfiak egy része saját férfi identitását ma is a családfői szerepben látja. Helyesen állítja Tamási, hogy az ennek megrendülése miatti frusztráció hozzájárulhat a családon belüli feszültségekhez, és elvezethet az erőszakos viselkedéshez. Azt azonban csupán állítja, de nem támasztja alá a szerző, hogy ezért összességében a nők lennének felelősek. Mind az időmérleg vizsgálatok, mind a női családfenntartóval rendelkező családokkal kapcsolatos vizsgálatok azt bizonyítják, hogy ha a nő válik a családban az egyetlen stabil keresővé, ez nem indítja arra a férfiakat, hogy nagyobb részt vállaljanak a háztartási teendőkben. Sőt, a feleségek igyekeznek kompenzálni férjük frusztráltságát azzal, hogy a munkavállalás mellett is magukra vállalják a házi munkát. A szerepét vesztett férfi nem azért válik alkoholistává, esetenként erőszakossá, mert a nő zaklatja a pénztelenség miatt, hanem azért, mert ő maga nem tud mit kezdeni szerepvesztésével.

A szerző egyik gyakran használt kifejezése a „kölcönös érzelmi ütlegelés”. A felhozott példák alapján a nő részéről megnyilvánuló érzelmi ütlegelés, ha a nő veszekszik a *nem dolgozó, de a szűk családi költségvetést alkoholra fordító férfival, aki otthon nem csinál semmit, kocsmába jár, esetleg szeretője van*. Tamási szerint ugyanilyen súlyú az, ha a férfi például *kurvának, tehénnek* nevezi a nőt, *vagy anyját, tágabb családját szidalmazza* (Tamási 2005: 194). Azért nem tartom egyenértékűnek a kétféle érzelmi bántalmazást, mert a nő – bár lehet, hogy bántó hangnemben – valóságos viselkedési problémákat ró fel ezekben a példákban a férjének, a férfi viszont emberi és női mivoltában alázza őt meg.

Nem hagyhatjuk szó nélkül Tamási azon érzését, hogy a nők ezekben a súlyos bűncselekményig fajuló helyzetekben *szexmegvonással* is bántalmazzák férjüket. Már maga a kifejezés is megdöbbentő, különösen annak tükrében, hogy a házasságon belüli szexuális erőszak még a nem túlságosan nőbarát magyar jogrendszer-

ben is bűncselekménynek minősül 1997 óta. A szexmegvonás kifejezés azt a felfogást tükrözi, hogy a házastársi vagy élettársi kapcsolatban élő nőknek mindig, minden helyzetben kötelessége lenne a férfi szexuális igényeinek kielégítése. Ha elfogadjuk, hogy a szexuális együttlét nem kötelező szolgáltatás, hanem két ember szabad akaratán és kölcsönös igényén alapuló intim együttlét, akkor semmiféle erőszakra nem adhat alapot ennek bármilyen okból való megtagadása. Végül, de nem utolsó sorban azt is érdemes megjegyezni, hogy a bántalmazott nőkkel készült interjúk és esettanulmányok számos esetben (ld. pl. Morvai 1998: 75–93) bemutatják, hogy a fizikailag bántalmazó férfiak a súlyos ütlegelés után nem egyszer még a szexuális együttlétet is elvárják, vagy kieroszakolják a nőtől. Vajon megértjük-e, ha ebben nem túl nagy kedvvel vesz részt a nő?

Tamási az aktákból számos meglepő, de a jelen tanulmányban bemutatott többi kutatás megállapításai-val is ellentétes megállapítást olvas ki. Ilyenek például, a teljesség igénye nélkül:

- még a hosszú ideje bántalmazó kapcsolatban élő nők sem félnek bántalmazó partnerüktől (217),
- a válás során felmerülő megoldatlan problémák az iratokban nem a valós helyzetet, hanem a nők ügyvédjeinek sablonszövegeit tükrözik (205),
- az italozó, szeretőket tartó, a nőt becsmérlő életmód a férfi részéről nem jelent bántalmazást, ha nem történt fizikai erőszak (194),
- amikor a nők ki akarnak lépni egy bántalmazó (vagy akár csak nem kielégítően működő) kapcsolatból, azt a férfiak azért akarják megakadályozni, mert a „*férfiak félelme az egyedüllétől, a kapcsolat megszűnésétől sokkal erősebb, mint a nőké*” (198).

Nem tudhatjuk, hogy a szerző ezekre és hasonló következtetéseire miképpen jutott. A szerző eltekint attól a ténytől, hogy a partnerük ellen bűncselekményt elkövető nők jelentős része hosszú bántalmazási folyamat után követi el súlyos tettet (ahogy azt például az *Elítéltek körében végzett vizsgálatok* című fejezetben bemutatott MONA kutatás igazolja). Fontos megjegyezni azt is, hogy Tamási az egyetlen olyan hazai kutató, aki az aktaelemzések során nem figyelte fel a jogalkalmazók hiányos tudására és sztereotip gondolkozására a párkapcsolati erőszakkal kapcsolatosan, és arra, hogy az akták időnként nem tartalmaznak elég információt a párkapcsolatról és a súlyos bűncselekmény előzményeiről.

Az itt bemutatott és további megkérdőjelezhető állítások következtében a tanulmány következtetéseinek jelentős részét csupán spekulációnak, és nem tényekkel alátámasztott érvelésnek tekinthetjük. Kétségtelenül szükség lenne további kutatásokra a kölcsönösen bántalmazó kapcsolatok dinamikájának mélyebb megértésére és a partnerbántalmazás áldozataivá váló férfiak helyzetének mélyebb megértéséhez, az itt bemutatott kutatás azonban ehhez csupán egy adalék lehet.

Idős nők férjük/partnerük általi bántalmazása rendőrségi akták elemzése alapján

2001 és 2004 között az Európai Unió DAPHNE keretprogram támogatásával Magyarországon és további öt európai országban¹⁴ kutatást végeztünk az idős nők elleni párkapcsolati erőszak témakörében.¹⁵ A kutatás fő céljai közé tartozott, hogy felmérje, a résztvevő országok hogyan kezelik az idősebb nők elleni erőszakot, vannak-e olyan speciális intézmények, kormányzati stratégiák és cselekvési tervek, melyek ennek a korosztálynak

14 Ausztria, Németország, Lengyelország, Portugália és Egyesült Királyság.

15 www.ipvov.org

a problémáira összpontosítanak. A kutatás statisztikai adatok gyűjtését, szakértői és áldozat-interjúk készítését, valamint rendőrségi akták elemzését foglalta magába. A tanulságokból a jogalkalmazó és a szociális szervek munkáját támogató, a legfőbb tanulságokat összefoglaló segítő kiadványok is születtek.

A statisztikai adatok gyűjtése a megfelelő bontás hiányában Magyarországon sikertelen volt. A szakértői interjúk feldolgozása azért nem hozott különösebben érdekes eredményeket, mert a vizsgálatban megkérdezett felkért szakemberek (szociális munkások, rendőrök, egészségügyi dolgozók, családok átmeneti otthonainak vezetői stb.) jelentős része szakmai munkájában nem találkozott idős női áldozattal, vagy egyenesen úgy gondolta, hogy az idősek párkapcsolatában nem fordul elő bántalmazás.

A kutatás leginformatívabb része a rendőrségi akták feldolgozása volt, ezért itt ennek a kutatási blokknak fő megállapításait mutatom be. Valamennyi részt vevő országban 80–100 (Magyarországon 82) olyan rendőrségi akta került feldolgozásra és összehasonlításra, ahol a párkapcsolati erőszak áldozata 60 év feletti nő volt, az elkövető pedig férje/élettársa. Az akták tartalmát a kutatócsoport előzetesen kidolgozott kódutasítása alapján számszerűen is feldolgoztuk.

Az aktaelemzés módszertani erőssége a nemzetközi összehasonlíthatóság és a kvantitatív jelleg, ugyanakkor gyengesége, hogy az akták egyik országban sem, így Magyarországon sem reprezentálják az adott sokaságot. A magyar akták Budapesten és három megyében 2006 és 2011 között rögzített eseteket tartalmazzák. Megbízható adatok hiányában nem tudhatjuk, hogy mekkora a tényleges sokaság (a 60 éven felüli, párkapcsolati erőszak áldozatául esett nők száma) országosan, de még a vizsgálatban részt vevő megyék esetében sem, hiszen a megyei rendőrkapitányság munkatársai válogatták ki számunkra az aktákat. Az eredmények értelmezésekor azt is figyelembe kell venni, hogy ezek olyan megyék állapotát tükrözik, ahol a nők elleni családon belüli erőszak a prioritást képező ügyek között van, hiszen egyáltalán volt ilyen ügyük. Volt olyan megye, ahol a megyei rendőrkapitányság megkeresésünkre azt válaszolta, hogy a területükön egyáltalán nem fordultak elő ilyen ügyek.

A magyar aktákban a többi országhoz képest kevesebb információ került rögzítésre az áldozatok és elkövetők egészségi állapotáról, krónikus betegségeiről, mentális állapotukról és az esetleges gondozási helyzetről a két fél között. Ez azért is problematikus, mert egyrészt a fizikai és szellemi leépülés fokozhatja az áldozattá válás esélyét, egyúttal csökkenti a segítségkérés lehetőségét. Másrészt a gondozási szituáció erősen kockázatonövelő a bántalmazás szempontjából. Akár a gondozó, akár a gondozott kerülhet a stressz, a kimerültség, a reménytelenség olyan szintjére, ahol a másik fél bántalmazása könnyebben bekövetkezhet.

A vizsgált 82 eset kétharmada városi környezetben történt. Ez azt a látszatot kelthetné, hogy ez az erőszak típus gyakoribb a nagyobb településen. Ugyanakkor több helyütt jelezték a rendőrségi szakértők, hogy a kisebb településeken, és még inkább a tanyán élő sértettek esetében a látencia sokszoros lehet. Ennek okai között szerepel, hogy ritkább a rendőri jelenlét, az áldozatok számára bonyolult a segítségkérés, és közvetlen szomszédok hiányában külső segítségre sem számíthatnak.

A nyugati országokkal szemben a magyar áldozatok rendelkeztek saját jogú nyugdíjjal, így egyoldalú anyagi kiszolgáltatottságuk általában nem volt jellemző. Ugyanakkor igen gyakori volt a kölcsönös anyagi függőség, mivel számos esetben két nyugdíj összege is igen alacsony életszínvonalat tett lehetővé a pár számára. A közö-

sen megszerzett egyetlen tulajdon, a lakás vagy ház megosztása számos esetben nehézségekbe ütközött, ilyenkor a pár közötti feszültséget éppen az generálta, hogy nem tudtak külön költözni, „megszabadulni” egymástól.

Figyelmeztető jelnek tartjuk, hogy a 82 sértett között egyetlenegy sem volt, aki a párkapcsolati erőszakkal kapcsolatban valamilyen szociális vagy egyéb szervezettől korábban segítséget kapott volna. Egyrészt ez arra utal, hogy a párkapcsolati bántalmazásban tényleges segítséget nyújtani tudó szakemberek, intézmények száma mennyire korlátozott, másrészt arra, amit kutatásunk másik szakasza is bizonyított: a szociális és egészségügyi szakemberek jelentős része nem ismeri fel a párkapcsolati erőszak jeleit, nem tud, vagy nem akar ezzel a jelenséggel foglalkozni.

Az elemzett párkapcsolati erőszak esetek közül minden ötödik egy jellegzetes csoportot alkotott. Ezekben az elkövető több mint 10 évvel volt fiatalabb az áldozatnál. Ez a tény azért érdemel figyelmet, mert az aktákban található tanúvallomások szerint, bántalmazás esetén az átlagnál is kevésbé számíthat környezete együttérzésére és segítőkészségére az a nő, aki magánál jóval fiatalabb élettárral, partnerrel él együtt. Amennyire az az aktákból kiderült, a magánytól való szorongás, az egyedüllétből fakadó tehetetlenségérzet motiválta általában a nőt, hogy magánál lényegesen fiatalabb élettársat válasszon. Ugyanakkor ezekben az esetekben a férfi nem jelentett megoldást a nehéz élethelyzetre, mert többnyire nem volt önálló keresete, eltartatta magát a nővel, és a kapcsolat kezdete után szinte azonnal megjelent a bántalmazás is. Az áldozat az elmérgesedő kapcsolatnak nem tudott véget vetni, mert többnyire az ő lakásában éltek, amiből az elkövetőt nem volt képes egyedül kitenni.

Az esetek felét kitevő házasságok jelentős része tartós, egész életen át tartó együttélés, ahol a bántalmazás többnyire már korábban elkezdődött, esetenként évtizedek óta tartott. A válás, illetve a párkapcsolat megszakítása sem feltétlenül járt együtt az erőszak megszűnésével. Minden negyedik bántalmazás olyan felek között történt Magyarországon, akik már hivatalosan nem alkottak egy párt. A teljes mintában ez mindössze 10% volt. A bántalmazás idején együtt élő 60 sértettből 31 szeretett volna az elkövetőtől elválni, vagy tőle elköltözni. Tehát még az idősebb korú bántalmazott nők jelentős részére sem áll az a közkeletű feltételezés, hogy nem próbálnak meg kilépni a bántalmazó kapcsolatból. Ugyanakkor az a feltevésünk, hogy ez – különös tekintettel az áldozat idősebb korára – keveseknek sikerül. Ehhez ugyanis nem kapnak megfelelő támogatást sem családjuktól, sem a hatóságoktól. Még azokban az esetekben sem, amikor a sértettel együtt él a felnőtt gyereke, unokája. Az akták tanúsága szerint a felnőtt gyerek, unoka igen gyakran szintén bántalmazó, és a legritkább esetben tudja/akarja az áldozatot megvédeni.

Az esetek háromnegyedében az aktákban fizikai bántalmazást rögzítettek. Érdekes azon elgondolkodni, hogy vajon ténylegesen ez a bántalmazási forma a leggyakoribb, netán ezt tartja a rendőrség a legsúlyosabbnak, vagy maguk a sértettek is csak akkor fordulnak a rendőrséghez, ha súlyos fizikai bántalmazást élnek át? A közvéleményben a bántalmazás fogalma alatt legtöbbször csupán a fizikai bántalmazást értik. Ugyanakkor például az elvált, szétköltözött párok esetében a bántalmazás leggyakoribb formája a zaklatás, fenyegetés. Ilyenkor a férfi nem tud belenyugodni a kapcsolat megszűntébe, ha már nem tudja visszafogadtatni magát, különféle erőszakos módszerekkel próbál bosszút állni, vagy legalábbis megnehezíteni volt párja életét. Különösen nehéz azok helyzete, akik nem tudnak két külön lakásba költözni, így a megosztott lakás használata kínál mindennapi ütközési pontokat.

A bántalmazások 89%-a volt a rendőrségi akták szerint egyoldalú, tehát csak a nő szenvedte el a bántalmazást. Az esetek 11%-ában a bántalmazás valamilyen formában kölcsönös volt, a körülményekről azonban keveset tudunk meg (pl. ki kezdeményezte a bántalmazást, mióta tartott a bántalmazás, milyen fokú sérülést okozott a nő a férfinak stb.).

A nemzetközi kutatócsoport tapasztalatai alapján bizonyos helyzetek különösen súlyossá teszik az erőszakos incidenst. Ha ezek felmerülnek, akkor – függetlenül attól, hogy ténylegesen bekövetkeznek-e, vagy sem – a bántalmazó durvasága, elszántsága jelzi a sértett komoly veszélyeztetettségét. Az esetek több mint harmadában előfordult, hogy a férfi gyilkossággal, öngyilkossággal fenyegette meg a nőt. Alig marad el ettől azok aránya, akik súlyos sérülést okozó bántalmazással fenyegetőztek („*kitaposom a beled*”, „*szétrúgom a fejed*” stb.). Minden ötödik esetben történt fojtogatás, és minden tizedik esetben fegyverrel, vagy fegyverként használható tárggyal (kés, kerti szerszám, székláb stb.) fenyegette a sértettet a gyanúsított. Alkohol hatása alatt követte el tették a bántalmazók egyharmada (26 fő), 7 esetben mind az áldozat, mind az elkövető részeg volt.

Végül az esetek 30%-ában került sor vádemelésre; 35%-ában nem került erre sor, és az akták 35%-ából nem derül ki pontosan ez az információ. Az esetek 35%-ában tehát bizonyítottság hiányában; bűncselekmény hiányában; vagy az áldozat kérésére került sor az ügy lezárására. Az akták egy része csak annyit rögzít, hogy lezárták az eljárást. Az ügyészség az elé kerülő eseteket – megfelelő törvényi tényállás hiányában – nem minősítette családon belüli erőszaknak, hanem a rendőrségi besorolást többnyire átvéve súlyos testi sértésként, könnyű testi sértésként, zaklatásként stb. kezelte. Mindössze négy aktában találtunk arra utalást, hogy a rendőrség felvette a kapcsolatot valamilyen szociális intézménnyel. Ugyanakkor nem tudjuk, hogy akár a rendőrség, akár ez az intézmény bármilyen esetkövetést, vagy utógondozást végzett volna.

Összességében tehát az idős nők által elszenvedett párkapcsolati erőszakra vonatkozó kutatásból számos, az adott korosztály speciális helyzetére jellemző vonásokat ismerhettünk meg. Bár olyan meggyékből érkeztek az akták, ahol a nők elleni erőszak elleni fellépés a rendőrkapitányság prioritásai közé tartozik, az akták jelentős része kevés információt rögzített, a felhasznált bizonyítékok száma kevés volt, és gyenge, esetleges volt a rendőrség és a szociális intézmények együttműködése. Bár az elemzett minta nem volt reprezentatív, a kutatás megfelelő alapot biztosíthat további hasonló vizsgálatok elvégzésére.

Elítéltek körében végzett vizsgálatok

Magyarországon az elmúlt húsz év során néhány olyan kriminológiai vizsgálat is zajlott, melyek jogerős ítélettel zárult bűnügyek aktáinak feldolgozásával, illetve a büntetésüket töltő elítéltekkel készített mélyinterjúk elemzésével járultak hozzá a párkapcsolati erőszakra szóló tudásunkhoz. A kutatások egy része kifejezetten a családon belüli erőszak előfordulására fókuszált az elítéltek életében, mások esetében a párkapcsolati erőszakra szerzett információ mintegy mellékterméke az eredeti kutatásnak.

Az elítéltek körében végzett kvalitatív vizsgálatok kiemelkedő példája a Magyarországi Női Alapítvány (MONA) 2004–2005-ben elvégzett interjúkutatása (Rédai et al. 2005), melyet a büntetés-végrehajtási intéze-

tekben életellenes bűncselekmény¹⁶ elkövetése miatt fogva tartott nők és férfiak körében folytattak.¹⁷ Az interjúk során arról gyűjtöttek információt a kutatók, hogy az életellenes bűncselekményért elítélt megkérdezettek életében milyen mértékben és formában fordult elő a gyerekkori és a felnőttkori családon belüli erőszak, és milyen összefüggések tárhatók fel e jelenségek és a fogvatartottak által elkövetett bűncselekmények között. A kutatás legfőbb célja a Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiájának minél sikeresebb végrehajtásához való hozzájárulás volt.

A kutatás során 50 nővel és 49 férfival készült interjú. A szerzők értékelése alapján a megkérdezett elítéltek száma és az interjúk minősége biztosítja, hogy az eredmények értelmezhetőek legyenek erre a speciális mintára (Rédai et al. 2005: 7). Különösen igaz ez a nők esetében, ahol a célcsoport nagyjából minden negyedik tagját sikerült megkérdezni, így sokrétű információt kaptak a kutatók a családon belüli erőszakról az elítélt nők esetében általában, és kiemelten azok esetében, akik az életellenes bűncselekményt a partnerük ellen követték el. A férfi elítéltek esetében több nehézséggel kellett szembenézni, mivel közülük többen voltak, akik visszatartották a kutatásban való részvételt. Így az interjúra vállalkozó férfiak körében a házastárs, élettárs ellen elkövetett életellenes cselekmény miatt elítéltek aránya a várhatónál kevesebb lett.¹⁸

A fogvatartottak körében végzett vizsgálatok általában alátámasztják a szociális tanulásmélet fő megállapítását, mely szerint a gyerekkori bántalmazó családi környezet hosszú távú negatív hatásokkal bír. Többek között növeli annak az esélyét, hogy az ilyen körülmények között felnövő gyerek az agressziót a mindennapokban problémamegoldási stratégiaként használja, ami nem csupán a párkapcsolati erőszak, hanem általában a bűnelkövetés egyik rizikófaktoraként jelentkezik. Korábbi hazai vizsgálatok szerint az elítélt férfiak ötöde (Póczik 1999) és a nők harmada (Fehér–Parti 2002) gyerekkorában erőszakos bánásmódnak volt kitéve.

A gyerekkori bántalmazó családi környezet a MONA vizsgálata alapján is gyakori volt mind a férfi, mind a női elítéltek esetében. Ebben a mintában a gyerekkori bántalmazás a családban nagyobb arányban sújtotta a női elítélteket (68%), mint a férfiakat (54%). Ugyanakkor a megkérdezett férfiak közül minden negyediket fizikailag bántalmazta gyerekkorában intézeti nevelője, vagy tanára. Egyetlen férfi sem említette, hogy szexuális bántalmazás érte volna élete során, a nőknek azonban 42%-a esett áldozatul szexuális abúzusnak gyerek-, vagy serdülőkorában.

Korábbi kutatások azt is bizonyították, hogy az életellenes cselekményért elítélt nők jelentős része tette elkövetése előtt hosszabb ideje volt bántalmazás elszenvedője párkapcsolatában. Mint Fehér és Parti tanulmánya leszögezi: „... az életellenes cselekményért elítélt nők csaknem fele volt rendszeres 'fizikai és pszichikai' erőszak áldozata házastársa, partnere részéről, és a vizsgált esetek 60 százalékában a bűncselekmény a partner ellen irányult” (Fehér–Parti 2002, idézi Rédai et al. 2005: 5). Tehát ezen elítélt nők jelentős része egy tartósan bántalmazó párkapcsolatban élve követte el az életellenes bűncselekményt, így a korábbi áldozati státusza alakult át elkövetőivé egy ponton, ezt azonban a hazai jogalkalmazás nem feltétlenül vette figyelembe (Huszár–

16 A kutatás az emberölést, az emberölési kísérletet és az emberölésre való felbujtást sorolta ide.

17 A kutatás az Igazságügyi Minisztérium Országos Bűnmegelőzési Bizottság Titkársága támogatásával és a büntetés-végrehajtási intézmények segítségével folyt.

18 Az 50 megkérdezett nő közül 26 követett el életellenes cselekményét partnere ellen (2 fő esetében nincs erről információ), míg a 49 megkérdezett férfi közül csupán 6 olyan volt, akinek cselekménye partnere ellen irányult.

Tari 1997). Az 1997 óta eltelt időszak e tekintetben nem sok javulást hozott, mint azt a jelen tanulmány 3.6. pontja alatt bemutatott vizsgálatok is bizonyították.

A MONA vizsgálatában (Rédai et al. 2005) a megkérdezett férfiak 33%-a (16 fő) állította, hogy felnőtt korában bántalmazta legalább egy partnerét, ugyanakkor nem volt olyan, akit női partnere bántalmazott. Amikor arról számoltak be, hogy a nő visszaütött az ő fizikai támadásuk alkalmával, azt az érintett férfiak nem tekintették bántalmazásnak. A feleség elleni erőszak leggyakoribb okaként a megcsalást, a veszekedést, a gyerek nem megfelelő ellátását, vagy a hazugságot jelölték meg. 49 megkérdezett férfi közül 6 olyan személy volt, aki partnere ellen követte el az életellenes cselekményt. Közös jellemzője ezeknek az eseteknek az elkövető alkoholos állapota. Az elkövetők egy része olyan ittas volt, hogy állítása szerint utólag nem is emlékezett a cselekmény részleteire. A megkérdezett férfiak közül nem volt olyan, aki élete során párkapcsolati erőszakot szenvedett volna el partnerétől. A feleségük vagy élettársuk ellen erőszakos cselekményt elkövetők megbánták tettüket (ha emberöléssel végződött), vagy bagatellizálni igyekeztek azt az interjúban (ha az életellenes bűncselekmény nem a feleség ellen irányult).

Az 50 életellenes cselekményért elítélt nő közül 43 fő (86%) szenvedett el bántalmazást felnőtt élete során valamelyik férfi partnerétől. A fizikai, érzelmi, szexuális, gazdasági stb. bántalmazások általában együttesen fordultak elő. A megkérdezett nők szinte mindegyike úgy értékelte, hogy bántalmazójuk alkoholista volt, és a bántalmazás leggyakrabban az elkövető ittas állapotában történt. A 43 bántalmazó kapcsolat közül 34-ben kis-korú gyereket is neveltek, akik számára a családon belüli erőszak a gyerekkori szocializáció része lett.

A partnerük által bántalmazott nők közül harmincöt fő kért segítséget a családjától, a környezetétől; és huszonkilencen fordultak a hatóságokhoz is segítségért. A családi, szomszédági segítség azonban csak alkalmi lehetett, a hatósági segítség pedig rendre elmaradt, mindössze 9 nő kapott valamiféle értékelhető segítséget. Az interjúkból kirajzolódó esetek akár tankönyvi példák is lehetnének, hiszen megjelenik bennük az erőszak ciklikussága, a próbálkozás a kapcsolatból való kilépésre – amit többnyire az erőszak fokozódása, illetve a hatósági szervek passzivitása kísért.

A megkérdezett nők közül 26 fő követte el férje/partnere ellen az életellenes bűncselekményt. Az elkövetők állítása szerint ezek a cselekmények mindig olyan szituációban következtek be, amikor életüket, testi ép-ségüket vagy gyerekük életét veszélyben érezték. A korábban idézett Huszár–Tari (1997) tanulmány állításával egybecsengően jelen kutatás is azt állapította meg, hogy a tartósan fennálló bántalmazás a későbbi elkövető traumatizált állapotát alakította ki, ennek összes mentális és fizikai következményével, és ilyen helyzetben következett be a súlyos bűncselekmény.

A kutatás figyelemreméltó megállapítása, hogy az elkövetőt ért korábbi sorozatos bántalmazás az esetek egyharmadában nem jutott a jogalkalmazó szervek (rendőrség, bíróság) tudomására, vagy az életellenes bünténnyel kapcsolatos ítélethozatalkor a bíróság nem vette azt figyelembe. Sőt, az is előfordult, hogy a tartós bántalmazás elszenvetését a bíróság éppenséggel a nő elleni súlyosbító körülményként vette számításba, őt hibáztatva, hogy nem lépett ki a bántalmazó kapcsolatból. A férjük, élettársuk ellen életellenes bűncselekményért elítélt nők a korábban elszenvedett súlyos bántalmazások ellenére megbánták tettüket. Ugyanakkor az elszenvedett és elkövetett traumatikus események feldolgozására a kutatás megállapítása szerint nem kaptak a büntetés-végrehajtási intézményekben szakszerű segítséget.

Kutatások a jogalkalmazás működéséről a nők elleni erőszakot (is) tartalmazó ügyekben

A NANE és a PATENT Egyesület kutatási és pereskedési programja

A NANE és a PATENT Egyesület 2007-ben egyéves programot indított a nők és gyerekek elleni férfierőszakkal kapcsolatos jogalkalmazás vizsgálatára, melynek eredményeit egy összefoglaló kötetben jelentette meg (Wirth 2013). A program és a hozzá kapcsolódó kutatás a párkapcsolati erőszakot nemi alapúnak tartja. A program összefoglalását tartalmazó kötetben Benkő Fruzsina (2013) a 2006. év első félévében és a 2007. év második félévében a NANE segélyvonalához befutott telefonhívások statisztikai összegzését végezte el. A két féléves időszakban 890, illetve 667 hívás érkezett a segélyvonalra, ezek fele célcsoportos hívás volt, azaz családon belüli és párkapcsolati erőszakra vonatkozott. A célcsoportba tartozó hívások kétharmadában maga a bántalmazott nő volt a telefonáló, a többi telefonáló megoszlott a családtagok és a laikus segítők között. Leggyakrabban fizikai bántalmazásról számoltak be, de az esetekben megjelent a lelki, a gazdasági és a szexuális erőszak is. Az elemzés felhívta arra a figyelmet, hogy a bántalmazottak többsége a rendőrség, a szociális szféra és a bíróságok, azaz a velük találkozó szakemberek tájékoztatlanságáról, esetenként ügyükkel szembeni érdektelenségükről, sőt az áldozatok hibáztatásáról számoltak be.

Hasonló kép bontakozik ki a kötet egy másik tanulmányából (Kuszing 2013), mely a családon belüli erőszakkal kapcsolatos ügyekben közreműködő igazságügyi pszichológus szakértők gyakorlatát elemezte. A szerző az elemzésben felhasználta a jogsegélyszolgálat által kísért esetekhez készített pszichológusi szakvéleményeket, és 17 igazságügyi pszichológus szakértővel készített interjút (az interjúra felkért szakértők száma 42 volt). Az elemzés bemutatta az érvényben lévő jogszabályokat és az igazságügyi pszichológiai szakértők számára készített módszertani leveleket, melyek előírják számukra, hogy az eset mely szereplőjét kell és melyet nem szükséges vizsgálniuk. Emellett kitért arra is, hogy az igazságügyi pszichológiai vizsgálatok során mely tesztek alkalmaznak és azokból milyen következtetéseket vontak le. Összességében az derül ki a tanulmányból, hogy maga a jog, de az igazságügyi pszichológusi gyakorlat is kevésbé védi az áldozatot, mint szükséges lenne, esetenként kifejezetten az elkövetőnek kedvez. Ha ehhez még a szakértő saját ismerethiánya vagy áldozathibáztató attitűdje is hozzájárul, a sértett nem kap segítséget ahhoz, hogy elégtételt kapjon, vagy, hogy sikeresen (további sérülések, megaláztatások, vagy éppen jogsérelem nélkül) keveredjék ki egy olyan perből, melyben ő a családon belüli erőszak áldozata.

A nők elleni férfierőszak jogi kezelésének hazai jellemzőit foglalta össze Spronz Júlia két tanulmányában (2013, 2016). A 2013-ban megjelent tanulmány a NANE és a PATENT Egyesület 2007-es programjának részeként megvalósult elemzésen alapul, míg a 2016-os kötetben az előző anyag tanulságai újabb esettanulmányokkal egészültek ki. Mindkét elemzésben olyan esettanulmányok támasztják alá a szerző érvelését, melyek a PATENT Egyesület jogsegélyszolgálatához fordult sértettek ügyei voltak. Mivel a jogsegélyszolgálathoz feltehetően olyan bántalmazott nők fordultak, akik a jog szövevényes hálójában nehezen igazodtak ki, vagy akiknek ügye elhúzódtott, a bemutatott esettanulmányok vélhetőleg az átlagos jogesetekenél bonyolultabbak, negatívabb lefolyásúak voltak. A bemutatott jogesetek bizonyították, hogy Magyarországon a hatóságok, a szociális és gyámügyi szervek, az orvosok és sokszor a családtagok is igyekeztek láthatatlanná tenni, bagatellizálni a nők elleni férfierőszak létezését. Ráadásul a férfiak által bántalmazott nők számos esetben nem kaptak megfelelő jogi védelmet sem.

A bántalmazott nők gyakran találták szembe magukat azzal a helyzettel, hogy a jogalkalmazók ismeret-hiányuk vagy sztereotip gondolkodásuk miatt nem hittek nekik. A jogba beépített mechanizmusok is akadályozták, hogy a bántalmazott nők megfelelő védelmet kapjanak, illetve hogy a bántalmazó bíróság elé kerüljön ügyük. Bizonyos fajta párkapcsolati bántalmazások (mint könnyű testi sértés, vagy rágalmozást stb.) esetében csak magánvádas eljárás indulhat az elkövető ellen. Ilyenkor azonban a sértettnek kell elindítani és végigvinni az eljárást, melyhez sok esetben nehezen talál megfelelő jogi, érzelmi stb. támogatókat. A sértett és az elkövető közös meghallgatása, a bíróság törekvése a „békítésre” számos esetben csak nehezíti a sértett helyzetét.

A bántalmazott nőkkel szembeni hatósági trükkök egyike a bántalmazó „eltüntetése” és a nyomozás átirányítása a sértettre, amit különösen szexuális jellegű bűncselekmények esetében alkalmaztak gyakran. Ez a mechanizmus az áldozathibáztatás összes eszközével él, amennyiben a nyomozás az elkövető és a tett elkövetése helyett egyre inkább arra irányult, hogy a sértett viselkedése, a bűncselekmény elszენvedése előtti szokásai hogyan idézhették elő a bűncselekményt.

Előfordult, hogy a bíróság még a bizonyíthatóan bántalmazó apa részére is biztosította a gyerekek láthatását, illetve az anyát büntette, ha az apától rettegő, bántalmazott gyerekek nem akartak az apával találkozni. Ha az apa sok éven át semmilyen módon sem gondoskodott gyerekéről, nem is kereste a találkozást, nem fizetett tartásdíjat, de egy napon mégis igényt tartott a gyerekére, a bíróságok hajlamosak voltak számára kedvező módon ítélni. Ahogy Spronz fogalmaz: „A bírói jogalkalmazás során kirajzolódni látszik az a megdönthetetlen vélelem, hogy egy gyereknek minden körülmények között szüksége van az apjára, bármilyen apa is az illető, és bármit is tett a múltban” (Spronz 2016: 23). Ugyanakkor, a bemutatott jogesetek alapján úgy tűnik, egyre gyakoribb az is, hogy ha az apa akadályozza a nála elhelyezett (vagy engedély nélkül magánál tartott) gyerek anyai láthatását, az nem jár semmilyen jogkövetkezménnyel számára.

A tanulmány legfőbb mondanivalója az, hogy a gyámhatóságoknál, a családsegítőkből és a jogalkalmazásban dolgozók családon belüli erőszakkal kapcsolatos tudása, képzettsége messze elmarad az elvárhatótól. Nem ismerik a családon belüli erőszak természetét, ciklikusságát, a bántalmazott nők kiszolgáltatottságának formáit, azt, hogy a bántalmazás a válási folyamat során többnyire fokozódik. Pedig mindezekről számos magyar nyelven is elérhető segítő szakirodalom számol be. Ehhez hozzájárul az is, hogy a szakemberek egy része alaptól nem fogadja el a nők bántalmazottságának tényét, elterjedtségét, így saját elfogultsága is a bántalmazó oldalára állítja őt.

Laikus bírósági megfigyelések

A bíróságfigyelés (*court watch*) Magyarországon meglehetősen ritkán használt adatgyűjtési módszer. Az igazságszolgáltatás működésének laikus megfigyelése nem tekinthető tudományos kutatási módszernek, sokkal inkább egyfajta állapotfelmérő, attitűd-megismerő tevékenység, a jogalkalmazás civil kontrollja. A bíróságfigyelés során a megfigyelő nem von le tudományos jellegű következtetéseket a tárgyalás menetéből, hanem a civil közösség képviselőjeként arra összpontosítja figyelmét, hogy a bíróság miképpen kezel egy adott témát, jelen esetben a párkapcsolati erőszak témakörét (Stummer–Stummer 2014: 7–8).

A PATENT Egyesület koordinálásával és szakmai felügyeletével 2013–14-ben és 2015–16-ban folyt Magyarországon bíróságfigyelés olyan polgári és büntetőperes esetekben, melyekben *előfordulhatott* párkapcsolati erőszak is (Stummer–Stummer 2014, Sándor 2016). A megfigyelésekről szóló beszámolók kiemelik azokat a nehézségeket, melyekkel a megfigyelők találkoztak. Már az, hogy a monitorozók bejutottak-e egyáltalán az egyébként nyílt tárgyalásokra, attól függött, hogy az adott tárgyalást vezető bíró, vagy éppen az adott területi bíróság elnöke elfogadhatónak tartotta-e ezt a fajta civil kontrollt. Volt olyan tárgyalás, ahol a bíró nem engedélyezte a megfigyelést még abban az esetben sem, amikor a felek egyikének sem volt kifogása ellene.

A monitorozók a 2013–14-es megfigyelés során összesen 89, a 2015–16-os megfigyelés során pedig 52 olyan bírósági tárgyalást figyeltek meg, ahol egyértelműen előfordult a felek között párkapcsolati erőszak, bár az nem feltétlenül a tárgyalás fő témája volt. A megfigyelések a feladatra kiképzett és felkészített civilek (legtöbbször az adott témához valamilyen módon kapcsolódó emberek: pl. jogászhallgatók, szociális munkával foglalkozók, pszichológusok stb.) munkáján alapultak, és belőlük képet alkothatunk arról, hogy a bírák (és részben az egyéb jogalkalmazó szakemberek) mennyire tartják fontosnak a párkapcsolati erőszakot, mennyit tudnak annak természetéről és hogyan viszonyulnak az áldozatokhoz a bírósági eljárás során.

A beszámolók megállapítják, hogy igen eltérő volt a párkapcsolati erőszak megítélése és kezelése attól függően, hogy a tárgyalást vezető bíró személy szerint mennyire volt tájékozott az adott kérdésben, és mennyire voltak erősek saját sztereotípiái. A jó példák mellett a monitorozók számos olyan esettel is találkoztak, amikor egyértelmű volt, hogy a bíró hiányos ismeretekkel rendelkezett a párkapcsolati erőszak jellegéről, természetéről. Ilyen esetekben a bírák

- az átlagos állampolgárok többségéhez hasonlóan gyakran éltek az áldozathibáztatás eszközével („*miért maradt a bántalmazott nő a kapcsolatban?*”, „*minek szült gyereket/gyerekeket a bántalmazó partnernek?*” „*miért nem védte meg gyerekeit attól, hogy szemtanúi legyenek a saját bántalmazásának?*” stb.);
- igyekeztek elhárítani maguktól a párkapcsolati erőszak témakörében való állásfoglalást, noha, ha valóban volt bántalmazás, annak a tárgyalás ügyre is hatása lehetett (pl. válóper vagy gyerek-elhelyezési per esetében hangsúlyozták, hogy a családon belüli erőszak témaköre nem az adott bíróság kompetenciája);
- valamiféle elképzelt „*ideális családkép*” nevében békülésre igyekeztek rávenni olyan volt házasfeleket is, ahol a feleség láthatóan rettegett férjétől a sokéves bántalmazás következtében („*a gyereknek apára van szüksége*”);
- és végül, de nem utolsó sorban előfordult, hogy a bántalmazó férfi ügyvédje segítségével manipulálni tudta magát az eljárást és a bírót is.

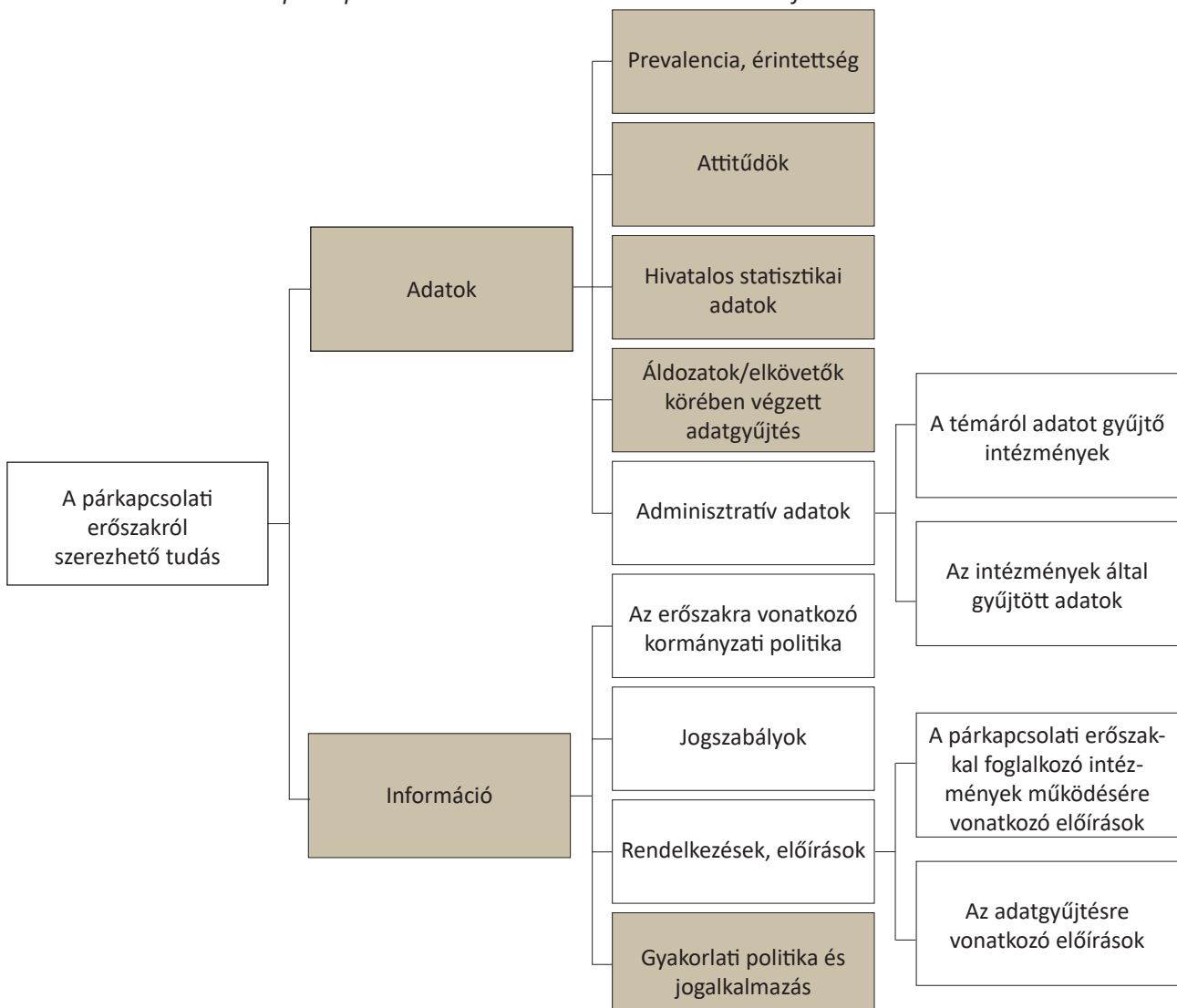
Természetesen, mint a szerzők is leszögezik, a bíróságfigyelés nem alkalmas eszköz arra, hogy ezeknek a jelenségeknek gyakoriságát becsülni tudjunk, illetve általánosítható következtetéseket vonjunk le belőlük az egész hazai bírósági rendszer működésére vonatkozóan. Arra azonban alkalmas, hogy jelezze: a jogalkalmazásban dolgozó szakemberek között is vannak, akik ismerethiányuk folytán, vagy saját előítéleteik foglyaként nem az áldozatok érdekeit képviselik. Ezen megfigyelések alapján nem tűnik megalapozottnak az a gyakori laikus feltételezés, hogy a válással, gyerekelhelyezéssel kapcsolatos eljárásokban a bírák automatikusan a nőknek kedveznének. A két projekt eredményei arra is felhívták a figyelmet, hogy a bírósági tárgyalások és bírói döntések

egy részében a párkapcsolati erőszak figyelmen kívül hagyása, vagy tényleges súlyának nem megfelelő kezelése a bántalmazott felet indokolatlanul hátrányos helyzetbe hozta a perben. Erre mindenképpen figyelemmel kell lenni akkor, amikor a párkapcsolati erőszak témakörét jogerős bírósági ítéletek aktáinak elemzésével kívánja kutatni valaki.

ÖSSZEGZÉS

A párkapcsolati erőszak témájáról igen eltérő forrásokból és megközelítésekből lehetséges adatokhoz, információkhoz jutni. Mint azt az 1. ábrában összefoglalom, az információk egy része a jogszabályokban, a kormányzati politika irányelveiben, az erőszak kezelésére szakosodott intézmények és szakemberek működési protokolljában figyelhető meg. A témáról szerezhető tudás másik része adatokban testesül meg. Ide tartozhatnak a kormányzati szervek és az erőszak sértettjeivel és elkövetőivel foglalkozó intézményekre vonatkozó és az általuk gyűjtött adatok, az áldozatok és elkövetők körében végzett vizsgálatok, illetve a különféle lakossági felmérések. Az 1. ábrában bemutatom, hogy mire vonatkozóan léteznek információk és adatok Magyarországon, és ezek közül ez az áttekintés mire vonatkozott.

1. ábra. A párkapcsolati erőszakra vonatkozó adatok és információk rendszere

Ebben az összefoglalásban nem foglalkoztam a nők elleni erőszakra vonatkozó jogszabályokkal, az adatgyűjtésre vonatkozó előírásokkal és a párkapcsolati erőszak kezelésére és megelőzésére létrehozott intézmények működésével, valamint a kormányzati politikával.

Magyarországon a rendőrségi és ügyészségi adatok képezik a témával kapcsolatos hivatalos statisztikák forrását. Mivel ezen kívül egyetlen más intézménynek (például a bántalmazottakat befogadó menedékhelyeknek, a családsegítő szolgálatoknak, a gyámhatóságoknak, az egészségügyi intézményeknek stb.) nincs adatgyűjtési és publikus adatszolgáltatási kötelezettsége a családon belüli bántalmazás áldozatairól, emellett nincs olyan központi kormányzati szerv, amely felelős lenne ezen témáért, az adminisztratív adatforrások bemutatása a rendőrségi, ügyészségi adatok ismertetésével ki is merül. Az elérhető statisztikai adatok mellett a tanulmányban az elmúlt húsz év kvalitatív és kvantitatív kutatásait mutattam be. Ezek egy része a gyakorlati jogalkalmazással foglalkozott, másik része lakossági felméréseket, és a párkapcsolati erőszak áldozataira (és kisebb részben elkövetőire) vonatkozó célzott vizsgálatokat jelentett.

A nők elleni erőszak, ezen belül a párkapcsolati erőszak tematikája a NANE 1994-es megalakulásával került be a magyar közbeszédbe. A NANE és más civil szervezetek¹⁹ kitartó, folyamatos ellenszélben végzett munkája nélkül a mainál is sokkal rosszabb lenne a helyzet ezen a téren. A civil szervezetek nem csupán az érintetteknek szóló tanácsadó és jogvédő munkájukkal, valamint a jogalkotást elősegítő javaslataikkal, de szakemberek képzésével és a szakemberek, illetve a lakosság szélesebb körét célzó tájékoztató kiadványaikkal is fellépnek a nők elleni erőszak visszaszorítása érdekében. A maguk korlátozott anyagi eszközeivel kutatásokat is végeznek, mint ezt a korábbi fejezetekben bemutattam. Valójában az elmúlt húsz év értékelhető kutatási eredményeinek felét ők biztosították, csupán a másik fele olyan, amit országon kívüli szervezetek és/vagy magyar állami szervek, kutatási alapok finanszíroztak.

A magyar jogalkotás és jogalkalmazás korábban és jelenleg is tartózkodik attól, hogy a párkapcsolati erőszak nemi szemléletű megközelítését elfogadja, továbbra is hajlik arra, hogy a bántalmazást a párkapcsolat működési zavarának, illetve az egyén jogsérelmének fogja fel. Az állami szervek nem folytatnak színvonalas adatgyűjtést, de független kutatókat vagy kutatóintézeteket sem támogatnak abban, hogy az ismeretek a nők elleni erőszak és ezen belül a párkapcsolati erőszak, valamint általában a családtagok közötti erőszak témaköréről naprakészek legyenek.

A bemutatott kutatások bizonyították, hogy a nők elleni párkapcsolati erőszak széles körben elterjedt Magyarországon. Ugyanakkor a hazai kutatások nem támasztják alá azt a felvetést, hogy a férfiakat női partnereik szintén magas arányban bántalmazná. A párkapcsolati erőszak nem tekinthető nem-semleges kérdésnek, a rendelkezésünkre álló információk és adatok alapján az elsősorban a nők ellen irányul és férfiak követik el. Emellett a kutatások másik fontos tanulsága, hogy a témával kapcsolatos ismerethiány nem csupán a politikusok és a laikusok, de az áldozatokkal kapcsolatba kerülő szakemberek, jogalkalmazók körében is jellemző. A szakemberek nem ritkán maguk is kifejezetten előítéletesnek és empátia-hiányosnak mutatkoznak, így az áldozatok védelme csorbát szenved. Az Isztambuli Egyezmény ratifikálása éppen ezen a téren hozhatna javulást, hiszen az abban foglaltak konkrét intézkedések végrehajtását írják elő a prevenció, a szakemberek képzése, az

---

¹⁹ Különösen a PATENT Egyesület, a MONA és a Habeas Corpus Egyesület.

adatgyűjtés, az áldozatvédelem és a társadalmi érzékenyítés terén. Az viszont, hogy a családon belüli erőszakkal kapcsolatos kutatások elnyerjék méltó fontosságukat a kutatói közösségben, még az esetleges ratifikálás után is kitartó munkát igényel.

HIVATKOZÁSOK

- Anderson, J. F. – Kras, K. (2007) Revisiting Albert Bandura's Social Learning Theory to Better Understand and Assist Victims of Intimate Personal Violence. *Women & Criminal Justice*, 17(1), 99–124. http://dx.doi.org/10.1300/J012v17n01_05
- Bandura, A. (1973) *Aggression: A social learning analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bartlett, K. T. – Kennedy R. (szerk.) (1991) *Feminist Legal Theory Readings in Law and Gender*. Routledge.
- Benkő F. (2013) A családon belüli erőszak a NANE Egyesület segélyvonal-statisztikájának tükrében. In Wirth J. (szerk.) (2013) *Rendszerbe zárva*. Budapest: NANE–PATENT Egyesület, 11–24.
- Campbell, J.C. (2002) Health consequences of intimate partner violence. *Lancet*, 59(9314), 1331–1336. [http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736\(02\)08336-8](http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(02)08336-8)
- Capaldi, D. M. – Knoble, N. B. – Wu Shortt, J. – Kim, H. K. (2012) A Systematic Review of Risk Factors for Intimate Partner Violence. *Partner Abuse*, 3(2), 231–280. <http://dx.doi.org/10.1891/1946-6560.3.2.231>
- Dobash, R.E. – Dobash, R. (1979) *Violence Against Wives*. New York: Free Press
- Dobash, R. E. – Dobash, R. – Wilson, M. – Daly, M. (1992) The myth of sexual symmetry in marital violence. *Social Problems*, 39, 71–91. <http://dx.doi.org/10.2307/3096914>
- Dougé, N. – Lehman, E.B. – McCall-Hosenfeld, J.S. (2014) Social support and employment status modify the effect of intimate partner violence on depression symptom severity in women: Results from the 2006 Behavioral Risk Factor Surveillance System Survey. *Women's Health Issues*, 24(4), e425–e434. <http://dx.doi.org/10.1016/j.whi.2014.03.006>
- Duc Tran, T. – Hau Nguyen, H. – Fisher, J. (2016) Attitudes towards Intimate Partner Violence against Women among Women and Men in 39 Low- and Middle-Income Countries. *PLoS One*, 11(11), e0167438. <http://dx.doi.org/10.1371/journal.pone.0167438>
- European Commission (2010) Special Eurobarometer No. 344. *Domestic Violence against Women*. Elérhető: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_344_fact_hu_hu.pdf (letöltve 2018-04-16)
- European Commission (2015) *Attitudes towards violence against women in the EU*. Directorate- General Justice and Consumers, Elérhető: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a8bad59d-933e-11e5-983e-01aa75ed71a1/language-en> (letöltve 2018-05-08)
- Fehér L. – Parti K. (2002) *Nők a börtönben*. Kriminológiai Tanulmányok 39. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 212–238.
- Fehér L. (2005) A nők sérelmére elkövetett családon belüli erőszak empirikus vizsgálata. In Virág Gy. (szerk.) *Családi viszonyok*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 171–191.
- Gelles, R. J. (1983) An Exchange/Social Control Theory. In D. Finkelhor, R. – Gelles, M. – Strauss, M. A. – Hotalong, G. (szerk.) *The Dark Side of Families: Current Family Violence Research*. Newbury Park, CA: Sage
- Gracia, E. – Herrero J. (2006) Acceptability of domestic violence against women in the European Union: a multilevel analysis. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 60(2), 123–129. <http://dx.doi.org/10.1136/jech.2005.036533>
- Hegarty, K. L. – O'Doherty, L. O. – Astbury, J. – Gunn, J. (2012) Identifying intimate partner violence when screening for health and lifestyle issues among women attending general practice. *Australian Journal of Primary Health*, 18(4), 327–31. <http://dx.doi.org/10.1071/PY11101>
- Huszár L. – Tari F. (1997) Első lépés. A női fogvatartottak helyzete napjainkban. Az előnyös megkülönböztetés elve. *Börtönügyi Szemle*, 3, 19–26.
- Khalifeh, H. – Hargreaves, J. – Howard, L.M. – Birdthistle, (2013) Intimate Partner Violence and Socioeconomic Deprivation in England: Findings From a National Cross-Sectional Survey. *American Journal of Public Health*, 103(3), 462–72. <http://dx.doi.org/10.2105/AJPH.2012.300723>
- Krizsan A. – Conny R. (2018) *The Gender Politics of Domestic Violence. Feminists Engaging the State in Central and Eastern Europe*. New York: Routledge.
- Krug, E. G. – Dahlberg, L. L. – Mercy, J. A. – Zwi, A. B. – Lozano, R. (2002) *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization.
- Kuszing G. (2013) Az igazságügyi pszichológus szakértők gyakorlata a családon belüli erőszak eseteiben. In Wirth J. (szerk.) *Rendszerbe zárva*. Budapest: NANE – PATENT Egyesület, 59–108.
- Michau, L. – Horn, J. – Bank, A. – Dutt, M. – Zimmerman, C. (2015) Prevention of violence against women and girls: lessons from practice. *The Lancet*, 385(9978), 1672–1684. [http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736\(14\)61797-9](http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(14)61797-9)
- Morvai K. (1998) *Terror a családban. A feleségbántalmazás és a jog*. Kossuth Kiadó, Budapest.

- Namy, L. – Carlson, C. – O’Hara, K. – Nakuti, J. – Bukuluki, P. – Lwanyaaga, J. – Namakula, S. – Nanyunja, B. – Milton, L. – Wainberg, M.L. – Naker, D. – Michau, L. (2017) Towards a feminist understanding of intersecting violence against women and children in the family. *Social Science & Medicine*, 184, 40–48. <http://dx.doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.04.042>
- Papadakaki, M. – Tzamalouka, G. S. – Chatzifotou, S. – Chliaoutakis, J. (2008) Seeking for Risk Factors of Intimate Partner Violence (IPV) in a Greek National Sample. The Role of Self-Esteem. *Journal of Interpersonal Violence*, 24(5), 732–750. <https://doi.org/10.1177/0886260508317181>
- Póczik Sz. (1999) *Magyar és cigány bűnelkövetők a börtönben. Egy kutatás tapasztalatai*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet.
- Rédai D. – Sáfrány R. – Tóth H. (2005) *A családon belüli erőszak jelenségének kutatása női és férfi fogvatartottak körében. Kutatási összefoglaló*. Budapest: MONA.
- Sándor B. (2016) „Csak legyintett arra, hogy családon belüli erőszak”. *Bíróságok monitorozása a párkapcsolati erőszakkal érintett esetek kezelésében*. Budapest: PATENT Egyesület.
- Spronz J. (2013) A jog hálójában. In Wirth J. (szerk.) *Rendszerbe zárva*. Budapest: NANE – PATENT Egyesület, 25–58.
- Spronz J. (2016) *A jog hálójában*. Budapest: PATENT Egyesület.
- Stanley, N. – Humphreys, C. (szerk.) (2006) *Domestic Violence and Child Protection: Directions for Good Practice*. London: Jessica Kingsley Publisher.
- Straus, M. A. (1979) Measuring intra family conflict and violence: The Conflict Tactics Scale. *Journal of Marriage and the Family*, 41, 75–88. <http://dx.doi.org/10.2307/351733>
- Straus, M. A. – Hamby S. L. – Boney-McCoy S. – Sugarman D. B. (1996) The Revised Conflict Tactics Scales (CTS2): Development and Preliminary Psychometric Data. *Journal of Family Issues*, 17(3), 283–316. <http://dx.doi.org/10.1177/019251396017003001>
- Strauss, M. A. – Gelles, R. J. – Steinmetz, S. K. (1980) *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*. New York: Doubleday/Anchor.
- Stummer V. – Stummer A. (2014) *Bíróságok monitorozása a párkapcsolati erőszakkal érintett esetek kezelésében*. Budapest: PATENT Egyesület.
- Tóth O. (2012) Mi hány méter? A párkapcsolati erőszak méréséről. *socio.hu*, 2012/1, 37–46. <http://dx.doi.org/10.18030/socio.hu.2012.1.37>
- Tóth O. (1999) *Erőszak a családban*. Budapest: TÁRKI.
- Tóth O. (2014) Láthatatlan ügyek: a nők elleni erőszak és a prostitúció kezelésének intézményes mechanizmusa. In Juhász B. (szerk.) *A nőtlen évek ára. A nők helyzetének közpolitikai elemzése*. Budapest: Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség, 301–326.
- Tájékoztató az ismertté vált kiemelt bűncselekmények sértettjeiről, valamint a sértettek és elkövetők kapcsolatairól a 2003–2009. években (2008). Budapest: Legfőbb Ügyészség. Elérhető: <http://ugyesszeg.hu/repository/mkudok2823.pdf> (letöltve: 2018. február 3.)
- Tájékoztató az ismertté vált kiemelt bűncselekmények sértettjeiről, valamint a sértettek és elkövetők kapcsolatairól a 2004–2008. években (2009) Budapest: Legfőbb Ügyészség. Elérhető: <http://ugyesszeg.hu/repository/mkudok1781.pdf> (letöltve: 2018-02-03)
- Tamási E. (2005) A férfiak sérelmére elkövetett családon belüli erőszak. In Virág Gy. (szerk.) *Családi viszonyok*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 192–219.
- True, J. (2012) *The Political Economy of Violence Against Women*. Oxford: University Press.
- Virág Gy. (szerk.) (2005) *Családi viszonyok*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet.
- Violence against women: an EU-wide survey. Main results* (2014) Vienna: FRA. Elérhető: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report> (letöltve: 2016-10-20)
- Walby, S. (2004) *The Cost of Domestic Violence*. London: Department of Trade and Industry.
- Walby, S. – Towers, J. (2017) Measuring violence to end violence: mainstreaming gender. *Journal of Gender-Based Violence*, 1, 11–31. <http://dx.doi.org/10.1332/239868017X14913081639155>
- Wareham, J. – Boots, D. – Chavez, J. (2009) *Social Learning Theory and Intimate Violence Among Men Participating in a Family Violence Intervention Program*. Elérhető: <https://www.ncjrs.gov/App/Publications/abstract.aspx?ID=249555> (letöltve: 2018-05-08)
- Windt Sz. (2005a) A családon belüli erőszak statisztikai jellemzői- az 1997 és 2002 között ismertté vált bűncselekmények kriminálstatisztikai elemzése. In Virág Gy. (szerk.) *Családi viszonyok*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 136–151.
- Windt Sz. (2005b) Összefoglaló az empirikus vizsgálatról. In Virág Gy. (szerk.) *Családi viszonyok*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 153–170.

Wirth J. (szerk.) (2013) *Rendszerbe zárva*. Budapest: NANE–PATENT Egyesület. Elérhető: <https://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/nane-fra-nepesseg-enyubs-final-2014-w-w-2015jun19.pdf> (Letöltve 2018. április 16.)

Wirth J. – Winkler Zs. (2015) *Nők elleni erőszak az adatok tükrében FRA-népesség-bűnügyi statisztikák*. Budapest: NANE.

Yllo, K. (1993) *Through a Feminist Lens: Gender, Power, and Violence*. In Gelles, R. – Loseke, D. (szerk.) *Current Controversies on Family Violence*. Newbury Park, CA: Sage.

NEMZETKÖZI ÁLLÁSFOGLALÁSOK

World Health Organization (2014) *Global status report on violence prevention*. Elérhető: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/status_report/2014/en/ (Letöltve 2016-12-20)

Council of Europe (2011) *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*. Elérhető: <https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e> (letöltve 2018-04-16)

UN General Assembly, *Resolution on intensification of efforts to eliminate all forms of violence against women, 2006*. A/RES/61/143, 19 December 2006. Elérhető: <http://dag.un.org/handle/11176/159082> (letöltve: 2018-04-16)